

MEGA

Trimestrul I 2014, #10

Analiza Creșterii Economice din Moldova

Autori:

Adrian Lupușor

Adrian Babin

Alexandru Fala

Denis Cenușă

Iurie Morcotîlo

Notă de limitare a responsabilității

Acest document este publicat de Centrul Analitic Independent EXPERT-GRUP cu suportul financiar oferit de Parteneriatul Global pentru Responsabilizare Socială (GPSA), Banca Mondială. Opiniile din acest document aparțin autorilor și nu reflectă opinia GPSA sau a Băncii Mondiale.

Cuprins

Mesajele-cheie ale acestei ediții.....	5
Indicatori statistici	8
Sumar executiv.....	9
Capitolul 1. Oferta internă.....	11
Creștere economică sănătoasă sau magie a cifrelor?	11
Dilemele de economie politică a creșterii economice.....	12
Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu	13
Recomandări de politici.....	14
Creșterea economică: conexiunea cu sectorul educațional	15
Capitolul 2. Cererea internă.....	16
Contururile noului model de creștere economică?	16
O creștere economică mai calitativă: rolul crucial al justiției.....	17
Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu	18
Recomandări de politici.....	19
Cercul virtuos al educației și inovațiilor.....	19
Capitolul 3. Finanțele publice	20
Bugetul 2013 – punctul de „ne-cotitură” al calității finanțelor publice	20
Considerații de economie politică: Un nou ciclu bugetar politic?.....	21
Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu	22
Recomandări de politici.....	23
Finanțele publice în sectorul educațional.....	23
Capitolul 4. Piața muncii.....	24
Este piața muncii din Republica Moldova una eficientă?	24
Cât de flexibilă este piața muncii din Moldova?.....	25
Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu	26
Piața muncii prin prisma economiei politice.....	27
Recomandări de politici.....	27
Rolul sectorului educațional în funcționarea pieței muncii.....	27
Capitolul 5. Prețuri și politica monetară.....	29
Descifrarea tendințelor inflaționiste.....	29
Specificul unei politici monetare ultra-relaxate	30
Considerații de economie politică	31
Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu	32
Recomandări de politici.....	32
Capitolul 6. Sistemul bancar.....	34
Balanța riscurilor în sistemul bancar.....	34
Considerații de economie politică	36
Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu	37
Recomandări de politici.....	37
Capitolul 7. Sectorul extern	38
Extinderea exportului spre Vest și avansarea deficitului comercial.....	38
Considerații de economie politică	39
Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu	40
Recomandări de politici.....	41
Anexa A. Modelul utilizat pentru prognozare.....	43

Lista de figuri:

Figura 1. Evoluția PIB, pe sector agricol și non-agricol, 1995=100%	11
Figura 2. Creșterea elementelor PIB de cheltuieli, %, 2008=100%	17
Figura 3. Veniturile și cheltuielile bugetului public național, creștere f-a-p %	20
Figura 4. Realizarea planului de încasări a veniturilor bugetare pe anul 2013, %	21
Figura 5. Ratele de crește a cheltuielilor bugetare pe cicluri electorale	22
Figura 6. Dinamica și ponderea componentelor principale a forței ocupate	24
Figura 7. Ratele de creștere a salariului real și a productivității muncii	25
Figura 8. Curba Beveridge pentru Republica Moldova (2011-2013)	26
Figura 9. Ponderea persoanelor a căror nivel de ocupare este inferior profilului educațional, %	28
Figura 10. Principalele componente ale IPC, creștere f-a-p, %	29
Figura 11. Evoluția Indicelui Prețurilor de Consum (IPC) și a inflației de bază, %, comparativ cu ratele oficiale medii de schimb ale monedei naționale față de dolarul SUA și Euro	30
Figura 12. Evoluția cursului MDL/USD și procurările nete de valută străină	31
Figura 13. Volumul vânzărilor de certificate BNM (lichidități sterilizate) și a creditele noi, creștere f-a-p, %	31
Figura 14. Harta riscurilor pentru sistemul bancar din Moldova	34
Figura 15. Evoluția creditelor noi acordate de băncile comerciale, contribuția la creșterea totală, f-a-p, %	35
Figura 16. Evoluția depozitelor noi deschise la băncile comerciale, contribuția la creșterea totală, f-a-p, %	35
Figura 17. Principalii Indicatori ai performanței sistemului bancar	36
Figura 18. Evoluția fluxurilor comerciale agricole, mii. USD, 2004-2013	38

Lista de tabele:

Tabel 1. Moldova: principalii indicatori economici și socio-economici	8
Tabel 2. Evoluția surselor de finanțare a deficitului bugetar 2011-2014.	21
Tabel 3. Rezultatele estimărilor unor regresii ale modelului	43

Mesajele-cheie ale acestei ediții

Creșterea economică robustă înregistrată în 2013 trebuie tratată cu precauție, deoarece aceasta a fost determinată preponderent de factori de conjunctură cu efect temporar (creșterea compensatorie din agricultură, politica monetară ultra-relaxată și deprecierea monedei naționale). În schimb, dacă oțitem aceste elemente ciclice care, în esență, nu sunt relevante pentru aprecierea calității creșterii, economia moldovenească ar fi înregistrat un avans structural estimată la doar 3%. O asemenea creștere este de două ori mai lentă decât nivelul minim necesar pentru a asigura convergența la media central-europeană și pentru a valorifica potențialul structural al economiei. Mai mult decât atât, creșterea a fost repartizată în mod neuniform: sectoarele care asigură circa jumătate din valoarea adăugată în industrie au rămas în recesiune, fapt ce a determinat parțial și reducerea ratei de ocupare a populației din mediul urban.

O contribuție atât de impunătoare a factorilor de scurtă durată și o creștere structurală de doar 3% în 2013 denotă multitudinea de deficiențe și, respectiv, vulnerabilități sistemice ale economiei naționale. Astfel, dezvoltarea mai robustă și inclusivă a economiei moldovenești din următorii ani va depinde de calitatea climatului de afaceri, de accesul pe piețele externe de desfacere (competitivitatea), de stabilitatea sectorului financiar al țării și, în mod crucial, de calitatea capitalului uman și succesul reformelor în educație.

În contextul prețului înalt pentru și, respectiv, deficitului acut de capital economic, principalul factor care poate asigura dezvoltarea pe termen lung a economiei moldovenești este capitalul uman. Însă, pe parcursul ultimilor ani acesta s-a transformat din avantaj incontestabil care asigură competitivitatea, în constrângere majoră pentru creșterea sofisticării economiei naționale. Acest fapt are loc pe fondul unor cheltuieli exagerate pentru sectorul educației, în raport cu alte state din regiune. Prin urmare, reformele sistemului educațional necesită a fi orientate spre 3 obiective majore: (i) eficientizarea cheltuielilor din sistem prin redirectionarea fluxurilor de bani spre majorarea calității educației și a infrastructurii; (ii) asigurarea relevanței studiilor pentru realitățile economice și sporirea flexibilității sistemului pentru a se ajusta la dinamica pieței muncii; și (iii) facilitarea implicării sectorului privat în procesul educațional. Anume de realizarea acestor obiective depinde dezvoltarea economiei moldovenești pe termen lung.

Creșterea economică pentru 2014-2015 urmează a fi subminată de un șir de riscuri interne și externe majore.

- **Riscuri interne:** factorii ciclici care au alimentat cea mai mare parte din creșterea din 2013, se vor disipa în anii următori, iar factorii structurali (calitativi) nu vor putea susține un nivel optimal de creștere. În același timp, o serie de vulnerabilități care persistă de mai mult timp vor submina creșterea economică și în viitorul apropiat. Printre acestea se numără cadrul concurențial deficient pe mai multe piețe (piața bancară și non-bancară, piața intermediarilor agricoli, piața importatorilor de carburanți și de alți factori de producție), protejarea slabă a drepturilor de proprietate, în special a drepturilor acționarilor, nivelul scăzut de încredere din partea potențialilor creditori în companiile de construcție, nivelul scăzut de competitivitate a producătorilor agricoli și industriali. Aceste vulnerabilități sunt agravate de ciclul electoral, când în proximitatea alegerilor parlamentare politica bugetară a devenit mai relaxată, iar autoritățile sunt tentate să favorizeze politici cu efecte de scurtă durată și să amâne reformele sistemice cu efecte de lungă durată. Mai mult decât atât, activitatea investițională urmează a fi afectată de un nivel înalt de incertitudine asociat, atât cu alegerile parlamentare, dar și cu tensionarea situației din Ucraina și eventualele repercusiuni economice și politice asupra Moldovei.
- **Riscuri externe:** Principalele riscuri vin din partea CSI, pe fondul înrăutățirii vizibile a situației economice în Ucraina, Rusia și Belarus, care atrag peste o treime din exporturile moldovenești.

Totodată, riscul înăspririi restricțiilor pentru importurile Federației Ruse din Moldova sunt deloc triviale, în contextul tensionării situației din Ucraina și a semnării anticipate a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană. În același context, persistă riscul creșterii expulzării migranților moldoveni din Federația Rusă, cu repercusiuni majore asupra influxurilor de remiteri și presiuni suplimentare pe piața muncii internă. În acest sens, dinamica remiterilor din și a exporturilor spre CSI, din ultimele luni, deja a început să trezească mai multe îngrijorări. Un alt risc extern pentru producătorii agricoli ține de diminuarea anticipată a prețurilor mondiale la alimente, în contextul în care producția agricolă robustă din 2013 a contribuit la acumularea unor importante stocuri. Prin urmare, reducerea prețurilor de piață a produselor alimentare va lovi în rentabilitatea activităților agricole, fapt ce ar putea afecta investițiile în acest sector.

Riscurile menționate urmează a fi atenuate parțial de liberalizarea regimului de vize de către UE pentru Moldova, de semnarea Acordului de Asociere cu UE și dinamizarea dialogului strategic dintre țara noastră și SUA. Acest fapt urmează să consolideze încrederea investitorilor în Republica Moldova și să asigure condițiile necesare pentru facilitarea reformelor instituționale. Totuși, efectele acestor acțiuni vor putea fi vizibile în termen mediu și lung, pe termen scurt, însă, urmează să prevaleze riscurile care vor tempera creșterea economică în 2014 și 2015.

Având în vedere balanța riscurilor interne și externe, precum și specificul creșterii economice din 2013, prognozăm o temperare substanțială a avântului economic în 2014 și 2015. Conform scenariului de bază, Produsul Intern Brut urmează să crească cu doar 2,1% în 2014, creșterea urmând să revină la rata sa naturală de 5,2% în 2015. Pentru 2014, creșterea va rămâne determinată de consumul final al populației, alimentat din salarii și remiteri. Expansiunea creditării la fel va susține creșterea economică. Totodată, răcirea cererii externe din est va tempera din creșterea exporturilor, astfel încât rata de creștere a importurilor va depăși creșterea exporturilor. Pe partea de resurse a Produsului Intern Brut, jumătatea din creștere va fi determinată de servicii și impozitele nete pe produse. În același timp, industria și construcțiile vor avea o contribuție mai modestă față de anul trecut, iar agricultura, contrar situației din 2013, va influența negativ creșterea din 2014.

Totuși, trebuie să acceptăm, cu o anumită probabilitate, și scenariul pesimist, conform căruia Produsul Intern Brut ar putea crește cu doar 0,5% în 2014 și 3% în 2015. Acesta implică materializarea riscurilor externe asociate, preponderent, cu înăsprirea restricțiilor Federației Ruse pentru importurile din Republica Moldova, precum și creșterea expulzării cetățenilor moldoveni din această țară. Scenariul presupune încetinirea creșterii consumului populației de la 6,5% în 2013 la 2% în 2014 pe fondul reducerii remiterilor cu 5% și a încetinirii creșterii exporturilor de la 11% în 2013 la 5% în 2014.

Relansarea economică din 2013 a avut loc pe fondul unei stabilități macro-financiare relative, însă anumite riscuri persistă. Nivelul inflației s-a menținut în intervalul țintit de BNM, s-a reușit o anumită consolidare fiscală, iar majoritatea indicatorilor din sistemul bancar s-au îmbunătățit. Cu toate acestea, politica bugetară pro-ciclică și destul de relaxată promovată de la începutul anului 2014 în paralel cu lipsa unor surse durabile și ieftine de finanțare a deficitului bugetar creează anumite riscuri pe termen mediu pentru stabilitatea sistemului de finanțe publice. Totodată, politica bugetară pro-ciclică este implementată pe fondul unei politici monetare ultra-relaxate promovate de BNM. Deși, la moment, nivelul inflației, atât actuale, cât și cel prognozate, se încadrează în intervalul țintit de BNM, este necesară o ajustare graduală a caracterului acomodativ al politicii monetare la expansiunea robustă a creditării și a masei monetare, iar efectele deprecierea monedei naționale asupra creșterii ulterioare a prețurilor nu trebuie subestimate.

RISCURI

INTERNE

- cadru concurențial deficient
- protejare slabă a drepturilor de proprietate
- nivel scăzut de încredere a creditorilor în domeniul construcțiilor
- campania electorală, nivel înalt de politizare a instituțiilor
- lichidarea stocurilor acumulate în 2013

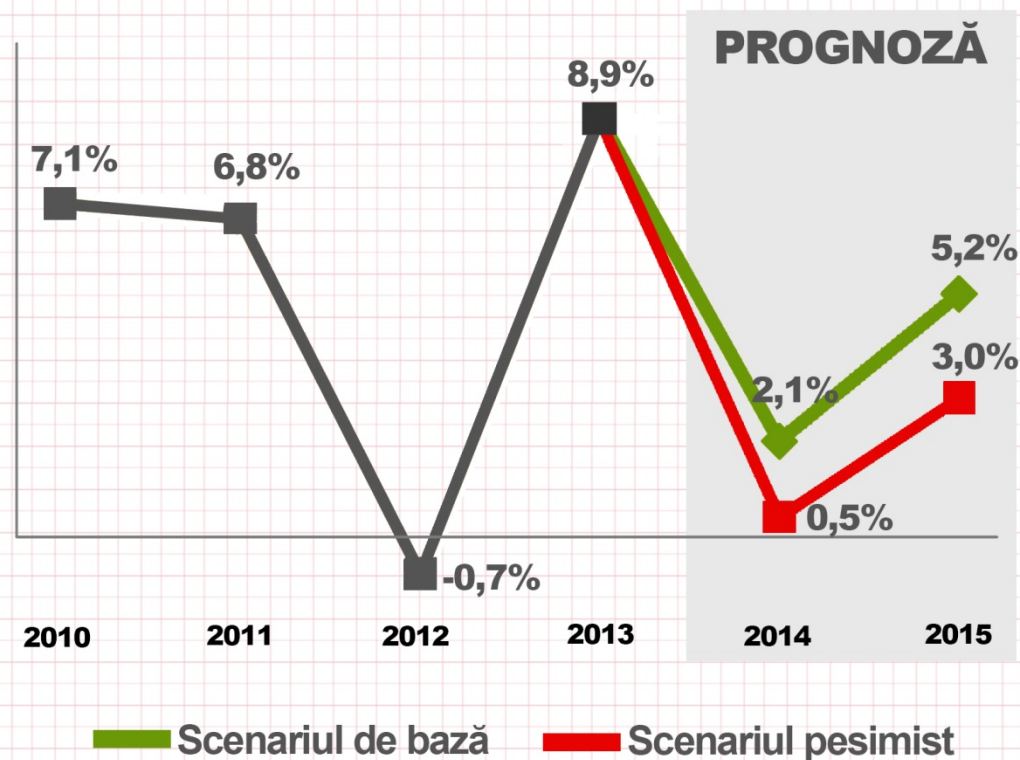
EXTERNE

- înrăutățirea situației economice din țările CSI
- restricții aplicate de Rusia la importurile Moldovei
- problema "migațională" în relațiile moldo-ruse
- diminuarea prețurilor mondiale la alimente
- disiparea efectelor pozitive ale politicii monetare relaxate din 2013 și creșterea presiunilor inflaționiste
- creșterea reticenței investitorilor pe fondul evenimentelor din Ucraina
- creșterea prețurilor la resursele energetice importante

- liberalizarea regimului de vize cu UE
- semnarea Acordului de Asocierie cu UE
- dinamizarea dialogului strategic cu SUA
- creșterea încrederii investitorilor
- expansiunea creditării

OPORTUNITĂȚI

PRODUSUL INTERN BRUT. CREȘTERE REALĂ

Indicatori statistici

Tabel 1. Moldova: principalii indicatori economici și socio-economici

	2010	2011	2012	2013	2014 proгноză	2015 proгноză
Populația, milioane (exclusiv Transnistria), început de an	3,564	3,560	3,559	3,559	3,558	3,558
PIB, miliarde MDL, prețuri curente	71,885	82,349	88,228	99,879	107,308	119,525
PIB, miliarde USD, prețuri curente	5,813	7,016	7,284	7,933	8,068	8,854
PIB per capita, USD, la Paritatea Puterii de Cumpărare	3067	3347	3383	3722	3778,5	4149,2
PIB, modificare % față de anul precedent	7,1	6,8	-0,7	8,9	2,1	5,2
Deflator PIB, mod, % f-a-p	11,1	7,2	7,9	4,5	5,1	4,5
Consumul privat, mod, % f-a-p	9,2	9,4	1,8	6,5	4,1	5,1
Formarea brută de capital fix, mod, % f-a-p	17,2	13	-0,8	3,3	9,9	8,5
Producție industrială, mod, % f-a-p	9,3	9,5	-1,9	6,8	6,8	7,5
Producție agricolă, mod, % f-a-p	7,9	5,0	-22,3	38,3	-0,1	4,7
Industria/PIB, %	13,3	14	13,9	13,8	14,0	14,3
Agricultura/PIB, %	11,0	12,2	11,2	12,2	10,8	11,0
Export de mărfuri, FOB milioane USD	1541,5	2216,8	2161,9	2399,0	2555,6	2874,6
Import de mărfuri, CIF milioane USD	3855,3	5191,3	5212,9	5492,7	6057,7	6752,5
Export de servicii, milioane USD	700,3	881,5	936,3	1028,7	1088,9	1197,0
Import de servicii, milioane USD	763,8	884,1	957,4	1031,2	1140,7	1265,5
Investițiile străine directe nete, milioane USD	193,9	242,6	155,4	215,1	228,9	254,6
Venituri nete din muncă remise din străinătate, milioane USD	1243,7	1511,8	1712,1	1868,5	1860,9	1919,9
Contul curent/PIB, %	-7,9	-11,2	-6,8	-4,8	-7,5	-8,6
Activele oficiale de rezervă, milioane USD	1717,7	1965,3	2515	2820,6	n.a.	n.a.
Datoria externă totală, stoc, milioane USD	4711,1	5358,9	5983,8	6300,0	6652,0	7004,0
Datoria externă/PIB, %	81,0	76,4	82,5	79,4	81,8	79,0
Rata ocupării, % din populația de peste 15 ani	38,5	39,4	38,4	39,0	38,7	38,7
Rata șomajului, % din populația economic activă	7,4	6,7	5,6	5	5,5	5,5
Salariul real, mod, % f-a-p	0,7	-0,1	4,1	3,5	7,3	5,5
Indicele Prețurilor de Consum, sfârșit de an, %	8,1	7,8	4,1	5,2	5,1	4,5
Deficitul bugetar/PIB, %	-2,5	-2,4	-2,1	-1,8	-2,6	n.a.
Cheltuielile BPN/PIB, %	40,8	39	40,3	38,7	41,1	41,5
Rata de schimb, medie anuală, MDL/USD	12,4	11,7	12,1	12,6	13,3	13,5
Agregatul monetar M2, mod, % f-a-p	18,3	14,1	23,5	29,2	20,7	20,2
Rata de refinanțare a BNM, sfârșit de an, %	7,0	9,5	4,5	3,5	n.a.	n.a.
Total credite bancare/PIB, %	35,4	36,2	39,6	42,2	42,5	43
Rata dobânzii depozite bancare, %, medie anuală	7,6	7,5	7,6	7,2	7	6,5
Rata dobânzii credite bancare, %, medie anuală	16,3	14,4	13,3	12,3	12	11,5

Sursa: BNS, FMI, BNM, calculele, estimările și prognozele EXPERT-GRUP;

Sumar executiv

Oferta internă. Anul 2013 a adus o creștere economică de 8,9%, un avans nemaîntâlnit în Republica Moldova în istoria sa recentă. Însă analizele datelor statistice arată că numai 3 puncte procentuale din aceasta rată reprezintă creștere „naturală”, restul fiind determinată de factori conjuncturali sau episodici, cum ar fi recuperarea producției agricole după un an 2012 extrem din punct de vedere climateric, deprecierea monedei naționale și politica monetară ultra-relaxată. Baza înaltă de comparație semnifică că în 2014 vom avea o creștere relativ modestă, anticipată la 2,0-2,2%, în cel mai fericit caz. Agricultură, cel mai probabil, nu va putea să reproducă performanța din 2013 și va înregistra o scădere a valorii adăugate, anticipată la -7%. Industria va crește cu circa 3%, la fel ca și sectorul construcțiilor. Sectorul serviciilor va rămâne principalul motor al creșterii economice, valoare sa adăugată brută urmând să crească cu circa 3-4%. Riscurile în adresa creșterii sunt mai degrabă orientate în jos, cele mai pregnante fiind cele geopolitice și, urmare lor, cele comerciale.

Cererea internă. În 2013 consumul final al populației a crescut cu 6,5% și a rămas principala sursă de creștere economică, privită din partea cererii agregate. Formarea brută de capital fix a crescut cu 3,3%, exportul de bunuri și servicii – cu 10,7%, în timp ce importurile – cu 5,5%. Evoluțiile pentru anul curent sunt foarte incerte, sursa incertitudinilor fiind în special cererea externă imprevizibilă, la moment, și evoluția veniturilor remise de emigranți. În scenariul favorabil, veniturile remise de moldoveni vor crește în 2014 cu 3,4%, iar exporturile vor crește cu circa 5,5-6,0%. Astfel, cererea externă va fi în orice caz mai slabă decât în 2013. Aceste evoluții sunt compatibile cu creșterea anticipată de 2,0-2,2% a PIB-ului. Dar în cazul unui scenariu negativ ambele componente ar putea scădea, exporturile cu circa 1,0-2,0%, iar remitențele - cu 5%. Pentru asemenea evoluții a acestor componente de bază, creșterea economică va stagna.

Finanțele publice. În 2013, finanțele publice au avut o structură relativ optimă din punct de vedere a durabilității și consolidării fiscale, valorile finale ale deficitului bugetar și cheltuielilor față de PIB coborând la -1,8% și respectiv 38,7%. De asemenea, creșterea economică peste prognozele inițiale a contribuit la creșterea mai rapidă a veniturilor față de cheltuielile Bugetului Public Național. Împreună cu executarea cheltuielilor la doar 96,4% față de cifrele planificate inițial, aceasta a permis menținerea deficitului bugetar sub 2% din PIB (cifrele revizuite și scontate pentru BPN final). În 2014, fiind un an electoral, s-a recurs la o mărire esențială a cheltuielilor și a deficitului bugetar până la 40,6% și respectiv 2,6% din PIB, fapt ce amenință eforturile de consolidare fiscală întreprinse până acum. Altă provocare pe termen mediu este ponderea semnificativă a granturilor și creditelor externe care au ajuns în 2014 la 2,2% din PIB, fiind o sursă importantă de formare a veniturilor bugetului și finanțare a deficitului. Dependența finanțării externe de vicisitudinile politicii locale și procedurilor lente de debarasare măresc riscul de finanțare din aceste surse, în 2013 granturile fiind îndeplinite la un nivel de doar 91,2%, iar împrumuturile de la organizații financiare internaționale – la doar 80% din cele planificate. Echilibrarea finanțelor publice și mărirea eficienței lor este posibilă doar prin continuarea reformelor în sectorul public, în primul rând, în ceea ce ține de gestionarea fondurilor publice, combaterea sectorului neformal, reforma sectorului de asigurare socială și de pensii, precum și dezvoltarea calitativă a pieței valorilor mobiliare de stat.

Piața muncii. În rezultatul creșterii economice din 2013, indicatorii principali ai pieței muncii s-au îmbunătățit: șomajul a scăzut la 4,1%, iar rata de ocupare a crescut nesemnificativ până la 38,7%. Creșterea minoră a ratei de ocupare care oscilează în jurul 39% în ultimii ani, precum și cotele semnificative a populației din sectorul neformal și celor care lucrează peste hotare atestă că piața muncii a atins un echilibru suboptimal de folosire a factorului muncă pe termen mediu. Alte tendințe îngrijorătoare țin de creșterea mai rapidă a salariilor reale față de productivitatea muncii și mărirea continuă a discrepanței de calificare (necorespunderea nivelului de studii obținut cu locul de muncă actual) a forței de muncă autohtone. Pentru îmbunătățirea performanței calitative a pieței muncii sunt necesare reforme structurale de amploare, în primul rând axate pe ajustarea sistemului de învățământ la mecanismele de funcționare a economiei de piață și stimularea investițiilor în sectoarele cu productivitatea sporită a muncii, pentru a mări în termen mediu competitivitatea economiei naționale.

Sectorul bancar a încheiat anul 2013 cu rezultate financiare satisfăcătoare, dar pe fundalul unor riscuri crescânde, atât interne cât și externe. Activitatea de creditare, pe fundalul unei politici monetare relaxate, s-a intensificat vizibil, atingând valori maxime în ultimul trimestru a anului. Calitatea portofoliului nu a înregistrat, însă, o îmbunătățire vizibilă. Atragerea depozitelor a fost anemică pe parcursul întregii perioade, deciziile referitoare la BEM și volatilitatea cursului de schimb având un impact negativ determinant asupra încrederii deponenților în sistemul bancar autohton – aceștia orientându-se spre depozite în valută cu maturități scurte. Riscurile instituționale și de guvernare corporativă au rămas la nivelele înalte, provocări crescânde venind din sectorul extern. Pe termen scurt și mediu este necesară monitorizarea îndeaproape a riscurilor asociate cu o politică monetară relaxată, în special prin acumularea vulnerabilităților pe discrepanța dintre scadențe activ-pasiv. În același timp este imperativă realizarea de facto a independenței politice a Băncii Naționale și protejarea sistemului bancar de șocurile ineficacității instituționale cronice și a riscurilor reputaționale asociate acestora.

Prețuri și politică monetară. Deși, per ansamblu, nivelul inflației s-a menținut în limitele țintite de BNM, pe parcursul ultimilor luni se prefigurează anumite presiuni inflaționiste cauzate de deprecierea monedei naționale din a doua jumătate a anului trecut, cuplată cu o politică monetară ultra-relaxată care a permis expansiunea rapidă a creditării. Totuși, presiunile respective urmează a fi atenuate de o serie de tendințe cu caracter dezinflaționist, printre care se numără deprecierea hrivnei ucrainene, ieftinirea produselor alimentare pe piețele globale, înrăutățirea situației economice din CSI (Rusia, Ucraina, Belarus, Kazahstan) și acumularea unor importante stocuri agro-alimentare datorită recoltei bogate din 2013. Prin urmare, potrivit prognozelor, nivelul inflației se va menține în cadrul intervalului țintit de BNM, cu o intrare timidă în banda superioară a intervalului în lunile următoare. Totuși, perpetuarea unei politici monetare ultra-relaxate, pe fondul creșterii rapide a creditării și a masei monetare, creează anumite riscuri pe termen mediu și lung. Prin urmare, este necesară o ajustare graduală a politicii monetare la noile realități economice pentru a menține un cadru macroeconomic stabil și durabil.

Sectorul extern. Perioada analizată s-a caracterizat prin apariția unor premise importante pentru liberalizarea comerțului cu UE. Recuperarea lentă a economiei europene, dar și creșterea economică timidă a principalilor parteneri, au avut un impact, deși redus, asupra fluxurilor comerciale moldovenești. S-a accentuat descreșterea ponderii pieței CSI, care, în 2013, a atras 38,5% din exporturi față de 47,6% destinate UE. Parțial, această tendință a fost determinată de presiunile non-tarifare aplicate de către Rusia, care s-au soldat cu excluderea produselor vinicole autohtone de pe piața rusească. Escaladarea situației din Ucraina, generată de intervențiile Rusiei, implică riscuri de ordin economic, ce pot avea consecințe grave asupra fluxurilor comerciale intra-regionale. Pe termen mediu și lung, impulsivitatea comerțului cu partenerii europeni va depinde de rezultatul reformelor menite să avanseze infrastructura calității. Totodată, acțiuni ferme sunt necesare în vederea resuscitării comerțului cu piețele tradiționale (Rusia, alte țări CSI), realizând concomitent obiectivul de integrare economică în UE.

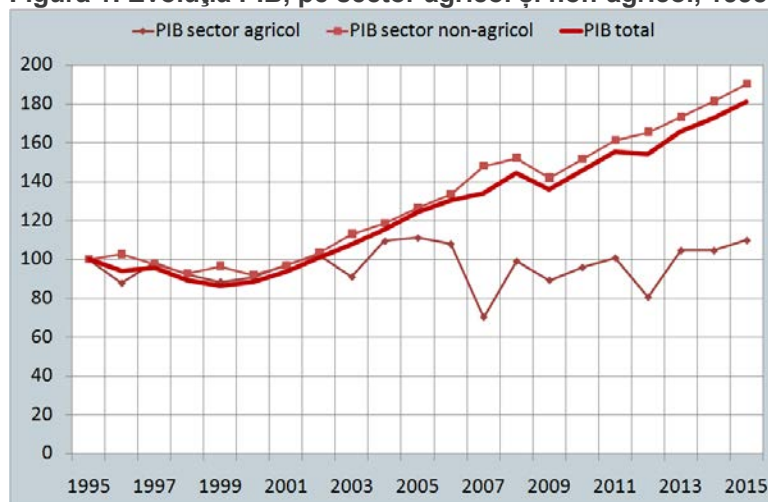
Capitolul 1. Oferta internă

Analiza obiectivă a datelor statistice dezavuează ideea că creșterea economică din 2013 ar fi fost determinată integral de agricultură. Agricultura a avut un rol foarte important, dar componentelor non-agricole le revin circa 50% din sporul de PIB realizat, iar creșterea acestora a accelerat în comparație cu anul 2012. Principala critică vizavi de creșterea economică din 2013 ține nu de rolul excesiv al unui anumit sector, ci de faptul că aceasta a fost în mare măsură antrenată de anumite elemente ciclice sau episodice. Pentru 2014, în scenariul de bază, anticipăm o creștere de 2,0-2,2%. Atingerea și menținerea pe termen mediu a unui ritm sănătos de convergență – estimat la circa 5-6% anual - va fi dependentă de calitatea climatului de afaceri, de situația pe principalele piețe de desfacere și, în mod crucial, de stabilitatea sectorului financiar al țării.

Creștere economică sănătoasă sau magie a cifrelor?

În anul 2013 economia moldovenească a înregistrat un avânt nemaîntâlnit în ultimele două decenii. Creșterea PIB-ului a fost de 8,9%, iar avansul de 12,9% realizat în T3:13 este un record trimestrial absolut pentru întreaga perioadă a observațiilor statistice. Ultima dată când economia demonstrase o asemenea creștere trimestrială a fost chiar înainte de criză, în T3:08. Impresionantă cantitativ, creșterea dată a generat anumite dubii în privința calității și durabilității. Argumentul invocat de critici este că agricultura, după o recesiune de 22% un an mai devreme, ar fi „scos” economia în anul 2013, pe baza unei și mai puternice recuperări de circa 30% a volumului de producție și că, dacă nu ar fi fost agricultura, creșterea economică ar fi fost negativă. Omitând componenta agricolă, constatăm că PIB-ul non-agricol a crescut cu numai 4,4% – un indicator respectabil, dar nu atât de mult ca 8,9%. Totodată, politica monetară relaxată și deprecierea monedei naționale au avut o contribuție combinată de circa 1,0-1,5 puncte procentuale la creșterea PIB-ului. Astfel, „magia cifrelor” explică mai bine de jumătate din creșterea economică. Creșterea economică autentică sau structurală, a fost de numai 3% (Figura 10). Totuși, această „creștere naturală”, cum am putea-o numi convențional, nu este nici pe departe suficientă pentru a asigura o convergență vizibilă a nivelului de venituri către media central-europeană.

Figura 1. Evoluția PIB, pe sector agricol și non-agricol, 1995=100%

Sursa: BNS, prognoze EXPERT-GRUP pentru 2014-2015

După o recesiune acută în 2012, creșterea de 30% realizată în 2013 de către **sectorul agricol**, nu reprezintă decât un nou episod în evoluția sinuoasă din ultimele două decenii. Producția vegetală a

crescut cu 62%, atingând un nivel dificil de menținut în 2014, în timp ce producția de origine animală a rămas neschimbată. În perioada 1995-2013, fluctuațiile sectorului au erodat cu 10 puncte procentuale rata cumulativă de creștere a PIB-ului. Agricultură mai are mult până a deveni motorul creșterii; deocamdată, aceasta este mai degrabă „piatra de moară” legată de gâtul economiei moldovenești. Pe termen scurt și mediu, există două surse pentru creșterea producției agricole – investiții mai mari și forța de muncă mai calificată. Investițiile în agricultură în ultimii 5 ani au crescut mult mai repede decât investițiile în general pe economie, ponderea acestora crescând de la 5,2% în medie în 2005-2008 la 9,2% în 2009-2012. Totuși, ținând cont de decapitalizarea acută prin care a trecut sectorul în ultimele două decenii, precum și de situația financiară precară în care sunt gospodăriile agricole, sunt necesari ani buni de eforturi investiționale susținute pentru a ajunge la o dotare tehnologică bună. Un exemplu grăitor: numai 32% din gospodării își permit să utilizeze produse de uz fitosanitar în activitatea lor, numai 1,3% aplică fertilizanți organici (și aceasta, în ciuda unei evidente abundențe a îngrășămintelor naturale) și numai 21% - fertilizanți chimici. Un sfert din gospodăriile agricole nu utilizează mașini și echipamente în activitatea lor. Creșterea investițiilor va încuraja și readucerea în circuitul agricol al terenurilor abandonate, acestea reprezentând circa 11%-12% din totalul suprafeței de teren disponibile pentru scopuri agricole. A doua sursă de creștere - calitatea forței de muncă - este tratată în ultima secțiune a acestui capitol, unde este arătată conexiunea cu sectorul educațional.

Industria, înregistrând o recuperare apreciabilă a volumului producției (+6,8% comparativ cu -3,1% în 2012), a demonstrat și extinderea bazei de creștere. Spre sfârșitul anului creșterea a accelerat ușor față de primele șase luni, totuși, ramuri care produc circa jumătate din VAB generată de industrie au rămas în declin conjunctural sau chiar structural. Rezultatul pozitiv în industrie a fost în mare măsură datorat rezidenților din două zone economice libere care produc echipamente electrice pentru automobile. Producția acestui segment a crescut cu peste 30% și, după creșteri la fel de bune în 2011-2012, este în prezent cea mai importantă ramură din industria grea. Rezultatul cel mai puțin îmbucurător vine, în mod surprinzător, din ramura producției uleiurilor, și aceasta în ciuda unei recolte bune de culturi oleaginoase în anul 2013. Sectorul băuturilor alcoolice a demonstrat rezistență în față noilor „bariere tehnice” instituite de Rusia în calea exporturilor de produse alcoolice moldovenești: scăderea cu 9% a producției de vinuri a fost mai mult decât compensată de creșterea volumelor de băuturi distilate.

Construcții. Sectorul a demonstrat o modestă creștere de 2,8% în anul 2013, rămânând, astfel, în zona de stagnare în care a alunecat în 2009. Volumul total al lucrărilor în antrepriză reprezintă numai 71% din cel realizat în 2008, în mare măsură determinat de proiectele publice de reabilitare a drumurilor. Sectorul construcțiilor rezidențiale este în criză profundă, nivelul lucrărilor fiind de numai 62% din cel realizat în 2008, iar construcțiile comercial-productive sunt în situație și mai rea (54%). Precauția băncilor în finanțare, cuplată cu vigilența investitorilor individuali, care nu mai sunt atrași de perspectivele sectorului imobiliar, sunt cauzele principale ale stagnării sectorului. Confidența față de sectorul construcțiilor, odată știrbită, va fi greu de redobândit.

Servicii. Serviciile de piață, demonstrând o evoluție pozitivă, în ultimii ani, au luat în 2013 un avânt și mai puternic. Volumul serviciilor prestate populației a crescut cu o respectabilă rată de 10%, după o evoluție lăncedă anul trecut (+2%), în timp ce volumul comerțului cu amănuntul a crescut cu 3%, față de 1% în 2012. Transportatorii au avut și ei momente mai bune în 2013, cererea pentru serviciile lor crescând cu aproape 26%, după o performanță mai mult decât modestă în 2012 (-2,3%).

Dilemele de economie politică a creșterii economice

Comparativ cu anul 1994, volumul PIB-ului este în prezent cu 64% mai mare, în timp ce cheltuielile de consum ale gospodăriilor casnice – de 2.6 ori mai mari. Cu riscul unei suprasimplificări, aceste cifre spun că consumatorii vor și pot să consume mult mai mult decât le oferă economia națională. Întrebarea-cheie este de ce producătorii nu răspund apetitului consumist în creștere și de ce disproporția se amplifică? Răspunsul are trei componente, una structurală, și două instituționale.

Structural, economia moldovenească a intrat în tranziție dezavantajată de proporția mare a populației rurale angajate în agricultură și puțin productivă. Teoretic, timp de 20 de ani, trebuia să se observe un reflux al forței de muncă excesive din agricultură în industrie și servicii. Însă, aceste procese se produc fie în sens opus celui dorit (firmele industriale, de exemplu, către anul 2013 angajau cu 10% mai puțini oameni decât în 2000) sau se produc foarte lent (sectorul serviciilor a compensat cu numai un sfert pierderile de locuri de muncă în agricultură). Trebuie oare statul să susțină activ mobilitatea forței de muncă sau să lase procesul să decurgă firesc? Un răspuns clar la această dilemă Guvernul încă nu l-a dat. Prima opțiune presupune o politică de urbanizare ambițioasă și costisitoare, precum și un plan de gestionare a situației în localitățile rurale depopulate și de reconversiune a pământului. Aceasta opțiune este însoțită de riscul apariției „marilor latifundiar” și de sărăcire a unor largi pături rurale. A doua opțiune presupune, un accent pe politicile de dezvoltare și conservare rurală, cu speranța că electoratul va aprecia această grijă și că procesele demografice firești vor minimiza costurile modernizării țării. Pe parcursul ultimelor două decenii, guvernele moldovenești, profesând o retorică de modernizare economică și socială, au făcut, de fapt, foarte puțin la modul practic. În același timp, resursele acordate satului au fost, în mare parte, risipite pe proiecte investiționale „social-culturale” dubioase - case de cultură în care nu există activități culturale, drumuri locale reabilitate în „varianta albă”, băi publice - și care nu au făcut satul mai atractiv ca destinație pentru investițiile în sectorul non-agricol.

Pentru a o elucida prima deficiență instituțională, să reamintim că în ediția nr. 2 MEGA din anul 2009 noi apreciam intrarea în politică a unor oameni cu experiență de business ca fiind o evoluție propice pentru reforma cadrului regulator al afacerilor și pentru a slăbi chingile economiei. Aceste speranțe s-au îndeplinit numai parțial. „Micile” reforme implementate au fost schițate cu grijă pentru a nu atenta la marile interese economice, dar asemenea subiecte ca concurența, justiția și integritatea sectorului public abia dacă au fost atinse. Mulți reprezentanți ai clasei politice încă nu separă politică de business. Interesele lor sunt atât de mari, iar instrumentele atât de influente, încât numai o prezență puternică a UE în procesele interne și o ancorare definitivă a țării pe traiectoria integrării europene poate să ducă, pe termen lung, la slăbirea strânsorii oligarhice în care este prinsă țara.

A doua deficiență instituțională este reflectată de exponenții unor interese birocratice, confluențe cu cele de partid. Anume rezistența birocraților și partinică explică eșecul unor reforme magistrale, inclusiv în domeniul autorizării businessului, comerțului transfrontalier și descentralizării fiscale. Aceste interese pot fi menajate numai prin alterarea motivațiilor birocraților în sensul unei loialități mai mari pentru interesul național. Însă acest lucru nu este posibil fără reforma profundă a sectorului public și majorarea esențială a salariilor în sector, lucru pentru care bugetul public, aparent, nu este pregătit. Din păcate, după cum arată și experiența ultimilor ani, optimizarea serviciului public la nivel central și local – absolut rațională financiar și necesară economic – este o soluție greu de articulat și implementat politic. Cât de paradoxal ar putea să pară, dar o guvernare de coaliție, în care partenerii sunt tentați să-și plaseze „oameni” în poziții-cheie, nu pare foarte propice pentru o reformare cardinală a sectorului public.

Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu

- Creșterea de 8,9% realizată de economie în 2013 a creat o bază de comparație nu prea confortabilă pentru a reproduce performanța în anul 2014. Tocmai de aceea, în scenariul de bază pentru anul curent noi anticipăm o creștere economică cuprinsă între 2,0% și 2,2%.
- Prognoza dată se bazează pe o scădere anticipată de 7% a valorii adăugate generate în agricultură, care nu va putea să mențină nivelul atins în 2013. Principala corecție va veni din sectorul fitotehnic, în timp ce sectorul zootehnic va înregistra o ușoară creștere a producției.
- În industrie, anticipăm înrăutățirea situației în sectorul energetic (cu -5% în valoarea adăugată brută), urmare a tergiversării reformei sectorului termoenergetic în municipiul Chișinău. Datorită ramurilor prelucrătoare (+4% în valoarea adăugată brută) și industriei miniere (+15%), industria în ansamblu va crește cu circa 3%. În anul 2014 s-ar putea să fim martorii intrării unor noi mari investitori în ramura producătoare de echipamente și utilaj electric.

- În sectorul construcțiilor anticipăm aceeași creștere ca în 2013 (+3%). Această speranță este legată de proiectele de reabilitare a drumurilor finanțate din surse străine. Lipsite de finanțare bancară, antreprenorii privați vor trebui să ducă la capăt cu forțe proprii proiectele începute în sectorul rezidențial. Sectorul construcțiilor comercial-productive va rămâne în amortizare.
- Sectorul serviciilor de piață va fi motorul principal al economiei, urmând să genereze, o creștere de 3-4% a valorii sale adăugate brute. Comerțul va crește cu circa 6%, în paralel cu volumul serviciilor în sectorul hotelier (+5%) și transporturi (+4%). Sectorul financiar și tranzacțiile imobiliare vor fi pe o pantă moderat pozitivă de 3-4%.
- Riscurile în adresa acestei prognoze sunt orientate în jos. O înrăutățire a situației politice și de securitate în Ucraina va duce la colapsarea unei importante piețe de desfacere și la blocaje cu care se pot ciocni transportatorii moldoveni. Paleta riscurilor geopolitice este completată de o eventuală înăsprire de către Federația Rusă a embargoului comercial. În acest sens, cel mai vulnerabil este exportul de fructe, care în proporție de 80% țintește piața rusă. La aceasta, poate fi adăugată și riscurile de stagnare a creșterii economice în Federația Rusă începând cu prima jumătate a anului curent, precum și dispariția „efectului olimpic”, ceea ce se va solda cu o reducere a cererii pentru produsele moldovenești și cu scăderea volumului de venituri remise de emigranții moldoveni. Nici în Italia – a doua destinație preferată de emigranții moldoveni – situația economică nu este mai strălucită. Instabilitatea sectorului financiar este sursa unor riscuri majore, sistemice, în adresa creșterii economice. Alegerile parlamentare planificate pentru sfârșitul anului 2014 mai degrabă sunt un „bonus” pentru economie, impactul acestora fiind cuantificat de noi la nivelul de 1 punct procentual din creșterea PIB-ului, inclusiv datorită sporirii anticipate a salariilor în sectorul bugetar și al plăților sociale.

Recomandări de politici

- Provocarea principală pe termen mediu pentru autoritățile statului este de a menține 5,0%-6,0% creștere anuală a PIB-ului non-agricol. Odată cu accentuarea încălzirii globale și multiplicarea episoadelor de vreme extremă, agricultura va fi supusă unui stres în creștere. Din acest considerent, subvențiile în agricultură trebuie orientate în infrastructura de protecție și în tehnologii potrivite nivelului de dezvoltare la care se află agricultura moldovenească.
- Politica industrială bazată pe atragerea marilor investitori în zonele economice cu statut special (zone economice libere, porturi și aeroporturi libere) trebuie reevaluată din punct de vedere a durabilității. Promițătoare pe termen scurt – inclusiv, sub aspectul locurilor de muncă – această abordare este falimentară pe termen lung. Obligațiile față de UE și constrângerile fiscale tot mai severe oricum vor impune renunțarea graduală la regimul unor preferințe economice și crearea unui câmp uniform de activitate economică.
- Stabilizarea sectorului financiar este un obiectiv care merită toate costurile politice, de aceea, Guvernul și regulatorii independenți trebuie să promoveze mai perseverent măsurile necesare. În 2013 sectorul a fost din nou obiectul unor preluări ostile, iar clasa politică, inclusiv deputații în parlament, s-a dovedit insuficient de pregătită și / sau dornică să ia măsurile legislative necesare pentru ranversarea și prevenirea unor asemenea episoade.
- Este clar că în anul 2014 marea privatizare nu va mai avea loc. Climatul politic, instituțional și economic nu sunt propice acestui proces. Totodată, obiectivele de asanare a întreprinderilor din sectorul public rămân în continuare relevante. De aceea, calea pe care trebuie să meargă Guvernul, cel puțin, pe termen scurt, este reforma managementului în întreprinderile publice. În acest sens, este indispensabilă instituirea unui sistem de evaluare a performanțelor și motivare / sancționare a acestora, precum și revizuirea deciziilor anterioare privind salariile managerilor în sectorul întreprinderilor publice.
- Șocul comercial din partea Federației Ruse în 2013 a fost relativ ușor absorbit, producătorii identificând noi piețe de desfacere. Dar presiunile ar putea să-și găsească continuarea în 2014, de aceea este imperativ ca Guvernul să susțină prin campanii informaționale și logistic identificarea noilor piețe de desfacere pentru produsele alimentare, agricole și băuturile alcoolice.

China, India, Norvegia, unele țări din Orientul Apropiat – acestea sunt piețe promițătoare sub aspectul capacității de absorbție a producției moldovenești.

Creșterea economică: conexiunea cu sectorul educațional

Calitatea joasă a forței de muncă ocupată în economia națională reprezintă o problemă cu totul aparte, foarte complicată, inclusiv la aspectul competențelor manageriale și tehnologice. După cum atestă un recent studiu realizat de EXPERT-GRUP la comanda Confederației Naționale a Patronatelor din Moldova, în ultimii 3 ani circa 47% din cele 205 firme intervievate au întâlnit dificultăți la angajarea personalului cu abilitățile și competențele dorite de angajator. Calitatea și relevanța instruirii formale în sectorul educațional primar, secundar și în sectorul VET, precum și instruirea la locul de muncă, au fost abordate în reformele care deja au fost inițiate de Guvern. Una din cele mai recente evoluții este adoptarea prin Hotărâre de Guvern a unor reguli mai liberale cu privire la stabilirea de către angajator a cheltuielilor pentru studiile profesionale ale angajatului și la deducerea fiscală a acestora.

Problema calității forței de muncă trebuie rezolvată în primul rând în industrie, sector care are șansa să recepționeze investiții majore odată cu instituirea ZLSAC. Dar, ca gravitate a problemei educației forței de muncă, agricultura este sectorul unde situația este cea mai dificilă: conform Recensământului Agricol din 2011, numai 3,4% din conducătorii exploatațiilor agricole au studii superioare în domeniul agricol, iar 4,8% - au absolvit colegii. Numai 6,5% din conducători au participat la careva instruire profesională. Peste 85% din exploatațiile agricole produc în special pentru consum propriu, ceea ce vorbește despre nivelul redus de activitate inovațională în sector. Și aceasta în pofida faptului cele 8 colegii agricole produc circa 500 de specialiști anual, iar universitatea agrară - circa 350. Unde își găsesc rostul acești specialiști este una dintre cele mai mari enigme ale tranziției moldovenești.

Capitolul 2. Cererea internă

În 2013, cererea externă a crescut mult mai puternic decât cea internă, însă consumul populației oricum a fost principala locomotivă a PIB-ului. Investițiile de capital au evoluat destul de modest, în mare parte antrenate de proiectele publice de infrastructură. Astfel, schimbarea mult dorită de către Guvern a modelului de creștere economică este încă departe de a prinde contururi clare. Pentru 2014, cererea de consum din partea populației va rămâne pe pantă pozitivă, în timp ce exporturile ar putea crește moderat, în cazul scenariului favorabil, dar nu este exclusă contracția acestora, funcție de evoluțiile politice pe direcția estică.

Contururile noului model de creștere economică?

Începând cu anul 2009, Guvernele Republicii Moldova conduse de Vlad Filat și de Iurie Leancă, în repetate rânduri, și-au reafirmat dezideratul de a „corecta” modelul de creștere economică, astfel încât o proporție tot mai mare din venitul național să fie utilizată pentru investiții, în timp ce cota venitului alocat pentru consum final – să scadă, iar exporturile și inovațiile – să devină factori cu un rol mai vizibil în creșterea economică. În cadrul acestei perspective de dezvoltare, Guvernul a pledat și pentru încurajarea importurilor de echipamente, utilaje și tehnologii, argumentul fiind că acestea vor susține convergența tehnologică a economiei naționale către standardele europene. La mai bine de patru ani de la învestirea primului guvern al Alianței pentru Integrarea Europeană, este oportun de analizat în ce măsură performanțele macroeconomice din 2010-2012 și cele ale anului 2013 reflectă obiectivele anunțate de îmbunătățire a modelului de dezvoltare.

Anul 2013 s-a finalizat cu o creștere economică-record, oficial estimată la 8,9%. Toate elementele importante ale cererii agregate au evoluat pozitiv. În particular, consumul final al populației a crescut cu 6,5%, aceasta fiind și principalul determinant al sporului de PIB înregistrat. Formarea brută de capital fix a crescut cu 3,3%, exportul de bunuri și servicii – cu 10,7%, în timp ce importurile – cu 5,5%. Spre sfârșitul anului, exporturile chiar au accelerat nițel, dar efectul aritmetic al acestei creșteri asupra PIB-ului, combinată cu evoluția importurilor, a fost practic nul.

Coroborate cu datele pentru perioada precedentă, 2008-2012, evoluțiile din 2013 nu pot fi interpretate în mod univoc. Pe de o parte, tendința pe termen lung a consumului final este mai degrabă una de creștere accelerată, în timp ce investițiile rămân vizibil în urmă (Figura 2). Pe de altă parte, exporturile au crescut cel mai rapid, în comparație cu alte componente ale PIB-ului. În capitolul 1 a fost evidențiată problema decalajului în creștere dintre oferta și cererea internă. Astfel, observăm că pe parcursul ultimilor ani s-a consolidat următorul model de creștere economică: cererea internă de consum final crește accelerat, fiind acoperită, în cea mai mare parte de bunuri și servicii de import; o bună parte din importuri deservesc exporturile unor mărfuri produse în regim de procesare activă sau reexporturi (adică, circa 1/3 din total exporturi). Deocamdată nu putem vorbi despre o dezvoltare tehnologică accelerată a țării: mașinile și echipamentele industriale, având o cotă medie de 21% din importuri în perioada 2005-2008, au rămas la aceeași cotă și în 2009-2013. Astfel, încă nu putem vorbi de edificarea tuturor elementelor unui model de creștere economică mai durabil.

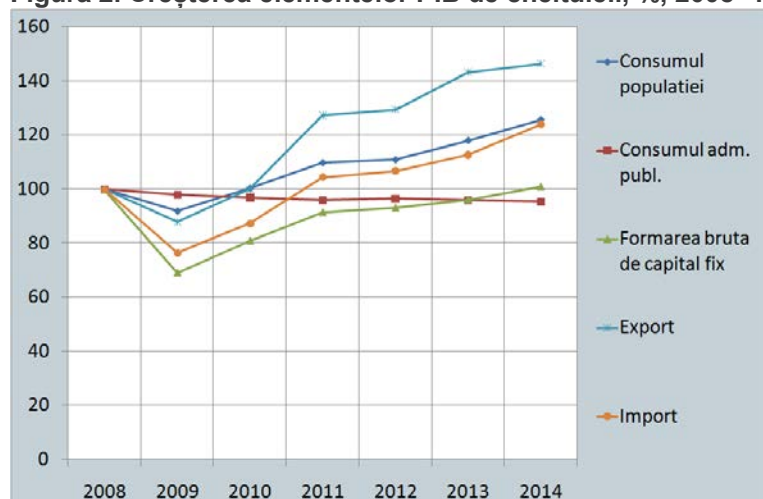
Consumul populației. În anul 2013, consumul populației a urmat o creștere cam la nivelul mediei din ultimul deceniu, de circa 6,5%. În mare parte, această dinamică a fost antrenată de creșterea cu 3,5% a salariilor reale, cu 7,7% - a veniturilor remise de emigranții moldoveni și cu circa 10% - a creditului bancar pentru consumul populației. Dar spre deosebire de alți ani, în 2013 un rol foarte important în creșterea consumului (circa 1,5 puncte procentuale) l-a avut și un factor episodic – creșterea cu 10% a consumului de bunuri și servicii în formă naturală, condiționată de creșterea recuperatoare din sectorul agricol.

Deprecierea monedei naționale de asemenea a avut un efect net pozitiv asupra consumului, ținând cont de faptul că multe familii primesc transferuri valutare din străinătate. Evident, acest efect este unul de scurtă durată, care riscă să se disipeze odată cu ajustarea în sus a prețurilor.

Consumul administrației publice și instituțiilor fără scop lucrativ în serviciul gospodăriilor populației. Consumul acestora a scăzut continuu în perioada 2009-2013, în special din contul restrângerii cheltuielilor de consum din partea administrației publice. În 2013, veniturile bugetare nu au fost îndeplinite cu un volum de circa 150 milioane MDL (circa 99,6% din total), în timp ce cheltuielile au fost executate în proporție de 96% din planificat.

Figura 2. Creșterea elementelor PIB de cheltuieli, %, 2008=100%

Surse: BNS, calcule EG;

Formarea brută de capital fix. Această componentă a cererii agregate a crescut foarte modest în anul 2013 - cu 3,3% - în rezultat, nefiind încă recuperat nivelul ante-criză din 2008. Totodată, chiar și această modestă creștere a fost în mare parte determinată de implementarea unor proiecte investiționale finanțate din bugetul public și din surse externe (în special, în domeniul drumurilor). Apetitul investițional în sectorul privat încă nu este foarte accentuat; astfel, investițiile în mașini și utilaje au scăzut cu 1,8%, deosebit de îngrijorătoare fiind scăderea puternică a fondurilor alocate în T4:13 (-13,8%). Veniturile proprii ale agenților economici și ale populației rămân principala sursă de finanțare a investițiilor în active pe termen lung (cu aproape 60% din total). Acesta este un semn că băncile încă nu sunt în stare să finanțeze creșterea la nivelul așteptat de firme.

Exporturile nete. În 2013, cererea externă pentru produsele moldovenești a demonstrat o creștere accentuată, exporturile de bunuri și servicii înregistrând un avans de aproape 11%. Importurile au crescut cu ritmuri mai moderate, +5,5%, astfel, continuând tendința care s-a observat începând cu anul 2010. Aceasta a rezultat într-o ușoară creștere a nivelului de acoperire a importurilor de către exporturi, de la 52% în 2012 la 54% în 2013.

O creștere economică mai calitativă: rolul crucial al justiției

Schimbarea dorită a modelului de creștere economică – mai multe investiții, inovații mai avansate, exporturi mai mari – are implicații de economie politică. Materializarea acestor componente presupune schimbări cardinale în funcționarea sistemului politico-economic moldovenesc. Or, pentru a asigura că firmele fac investiții mai mari, este necesar, în primul rând, un sistem de justiție capabil să impună respectarea universală a legii și, în mod crucial, să apere dreptul de proprietate. Fără apărarea dreptului de proprietate, companiile moldovenești și străine vor continua să investească strict atât cât este necesar ca să-și asigure simpla reproducere sau cât sunt în stare să protejeze în mod individual, prin conexiunile personale pe care le au cu politicienii și cu reprezentanții sistemului de justiție.

La sfârșitul anului 2013, Guvernul a adoptat un document interesant, pe nedrept trecut cu vederea de publicul larg – Strategia Inovațională pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru competitivitate”. Strategia prevede o serie de instrumente cu caracter financiar, informațional și regulator care să încurajeze firmele să devină mai inovative și să avanseze competitivitatea internațională a țării. Dar este ridicol să ne așteptăm că firmele vor investi în afaceri inovaționale dacă investitorii riscă în orice moment să fie privați, pe căi oculte, de acțiunile și cotele pe care le dețin în societățile comerciale. Or, în ultimii patru ani, am putut să constatăm o „obraznicie” în creșterea a schemelor de preluare corporativă ostilă sau a celor de eliminare a concurenților de pe piață. În implementarea acestor scheme judecătorii corupți au avut un rol crucial, prin adoptarea unor hotărâri de judecată apriori ilegale. Cazuri răsunătoare, precum „Moldova-Agroindbank”, „Grawe”, „Registru” și multe altele nu ar fi fost posibile dacă justiția moldovenească ar fi pus apărarea drepturilor de proprietate în capul locului.

O reformă a justiției a fost inițiată de Guvern și implementarea acesteia va fi susținută de un sprijin financiar generos de circa 60 milioane Euro din partea UE. Doar că „morcovul” anunțat de Guvern – cel de majorare esențială a salariilor pentru judecători – nu pare să fi fost suficient de atractiv pentru comunitatea judecătorilor (fără a mai vorbi de faptul că decizia a generat proteste vehemente din partea unor salariați bugetari mult mai vulnerabili, cum ar fi învățătorii și lucrătorii din cultură). Măsura nu a fost acompaniat și de un „bici” pe potrivă. Sentimentul de impunitate a judecătorilor a ajuns atât de departe, încât au apărut și tentative de devalizare a statului: cazul judecătorilor de la Căușeni care au obținut sechestrarea conturilor primăriei orașului cu scopul procurării apartamentelor personale este deosebit de grăitor. Rezultatul: 300 de educatori din grădinițele din orașul Căușeni au rămas fără salarii, pe care Guvernul cu maximă generozitate le-a achitat din Fondul de Rezervă.

Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu

- Anul 2014 aduce multă incertitudine în ceea ce privește creșterea economică. Necunoscutele cele mai mari sunt legate de cererea externă și de evoluția remitențelor. În scenariul favorabil, veniturile remise de moldoveni vor crește în 2014 cu 3,4%, iar exporturile vor crește cu circa 5,5-6,0%. Dar în cazul unui scenariu negativ ambele componente ar putea scădea, exporturile cu circa 1,0-2,0%, iar remitențele - cu 5%. Acest scenariu ar putea să se materializeze printr-o eventuală înăsprire a embargoului comercial impus de Federația Rusă și introducerea unor restricții la intrarea cetățenilor moldoveni pe piața rusă a muncii.
- Consumul populației va rămâne în banda pozitivă în orice caz, numai că, dacă în scenariul pozitiv acesta va crește cu circa 4,0-4,3%, atunci în cadrul scenariului nefavorabil, acesta va crește, din inerție cu numai 2,0-2,5%.
- În 2014 consumul administrației publice va înregistra o creștere notabilă, estimată la circa 10-12%, în mare parte datorată generozității mai mari pe care guvernul și autoritățile locale o vor demonstra în pragul alegerilor parlamentare planificate pentru sfârșitul anului 2014.
- Per total, consumul final va crește cu circa 6,0-6,2% în cazul materializării scenariului pozitiv și cu 5,2-5,4%, în cazul scenariului nefavorabil.
- Formarea brută de capital fix va demonstra în 2014 o evoluție mai bună decât în 2013. Investițiile vor crește datorită majorării creditării în lei moldovenești. Politica monetară expansionistă, precum și cererea excesivă pentru valută din 2013-început 2014 vor determina sporirea resurselor băncilor și, implicit, sporirea activității de creditare. Totuși, în cazul când firmele se vor confrunta cu probleme în accesarea piețelor de desfacere din est, iar băncile – cu probleme de lichidități, investițiile ar putea să încline în direcție negativă. Într-o anumită măsură, aceasta ar putea să fie compensată de intrarea în Moldova a 1-2 mari companii europene în domeniul echipamentelor auto.
- Cererea externă va fi mai slabă în 2014 decât a fost în 2013. Aceasta se va reflecta într-un ritm mai moderat de creștere a exporturilor de bunuri și servicii (+6%). Pe de altă parte, importurile vor crește ceva mai accelerat, indicatorul anticipat de noi fiind de +12,5%.
- Astfel, privit din partea cererii, PIB-ul va crește cu circa 2,0-2,2% în cazul scenariului pozitiv, dar ar putea stagna în cazul scenariului negativ.

Recomandări de politici

- Guvernul a adoptat în septembrie 2013 Foaia de parcurs privind acțiunile pentru eliminarea constrângerilor critice în calea afacerilor. Documentul prevede circa 90 de măsuri legislative și normative și include o serie de acțiuni în domenii-cheie: administrarea fiscală, comerțul transfrontalier și administrarea vamală, concurența, accesul la finanțare și o justiție eficientă și credibilă. Eliminarea sau cel puțin înlesnirea acestor constrângeri ar fi un factor încurajator pentru creșterea investițiilor și pentru materializarea unor schimbări structurale în modelul de creștere economică. Din păcate, cele două rapoarte intermediare prezentate de Ministerul Economiei asupra îndeplinirii Foii de parcurs nu dau prea multe motive de optimism. O bună parte din acțiunile planificate nu sunt implementate, cauza fiind inerția instituțională și de gândire care domină în autoritățile publice chemate să implementeze documentul. Unele acțiuni deja întreprinse – cum ar fi simplificarea conectării la rețeaua de energie electrică – au șansa să fie reflectate în următorul rating Doing Business. Însă progresul general nu va fi foarte mare. Implementarea satisfăcătoare a Foii de parcurs (adică, în proporție de mai mult de 50%) este posibilă numai cu condiția eliminării hotărâte a „zonelor de rezistență” din autoritățile publice, inclusiv prin schimbarea conducătorilor acestora. În pragul alegerilor, este greu de crezut că Guvernul va urma această cale, de aceea, este necesară cel puțin expunerea publică a autorităților care nu sunt cooperante în implementarea Foii de parcurs.
- Exporturile pot să obțină un rol mai important în creșterea economică atât prin creșterea cantităților fizice de exporturi tradiționale (exporturi mai multe), cât și prin avansarea tehnologică a produselor de export (exporturi mai valoroase). Prima abordare cere înlăturarea barierelor externe și interne din calea exporturilor, a doua presupune, în special, o maturizare a managerilor moldoveni. Exemplul exporturilor de fructe este unul grăitor. Acestea în proporție de peste 80% sunt orientate spre piața rusă, care riscă să se închidă în orice moment din motive „geopolitice”. Accesul pe piața europeană este barat de cote valorice, tarife vamale și mecanismul prețurilor minime de intrare. Înlăturarea definitivă a acestora nu este posibilă, pe termen scurt, inclusiv nici după intrarea în vigoare a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător. Însă în lunile noiembrie și decembrie, UE relaxează mecanismul prețurilor minime de intrare și anume în această perioadă producătorii moldoveni pot extrage profituri maxime. Este important ca producătorii să se coopereze pentru a construi capacități de stocare în condiții controlate (frigidere) pentru ca fructele să ajungă în stare bună la această „fereastră de oportunitate temporală”. Rolul statului este să atragă resurse disponibile pe termen lung pentru a le oferi producătorilor posibilitatea de a face asemenea investiții.

Cercul virtuos al educației și inovațiilor

În mod neașteptat, pentru nivelul său de venituri, Moldova se plasează destul de bine în ratingul Global Innovation Index 2013: din cele 143 de țări comparate, Moldova se află pe locul 45. Ratingul evidențiază, printre avantajele țării, nivelul înalt de cheltuieli publice și private pentru educație și numărul mic de elevi/studenți per profesor. Cât de paradoxal ar suna, dar optimizarea rețelei școlare ar putea fi urmată, cel puțin pe termen scurt, de o înrăutățire a poziției țării în ratingul inovațional. Însă, resursele eliberate din optimizare trebuie să fie îndreptate pentru corectarea slăbiciunilor reflectate de rating – calitatea foarte joasă a studiilor, inclusiv universitare, și lipsa legăturilor între sectorul educațional și economia reală. Astăzi, în Moldova, unde pentru educație se alocă o proporție din PIB de două ori mai mare decât media europeană, durata medie de școlarizare este de numai 11,8 ani, față de 14,2 ani în țările din Europa Centrală și de Est, iar scorul mediu PISA al unui elev moldovean este cu 14% sub media țărilor central și est-europene. Astfel, prioritățile stabilite de Guvern – studii mai calitative și mai relevante – sunt perfect plauzibile. Optimizarea rețelei, fiind absolut necesară, nu a fost însoțită și de o campanie bună de comunicare, pentru a asigura suportul unor actori esențiali – a părinților și ai elevilor. Cercetările sociologice demonstrează că prezența fizică a școlii în comunitate prevalează asupra calității studiilor pe care le obțin copiii. Cu alte cuvinte, comunicarea publică mai bună este indispensabilă pentru a avea suportul necesar în implementarea reformelor anunțate.

Capitolul 3. Finanțele publice

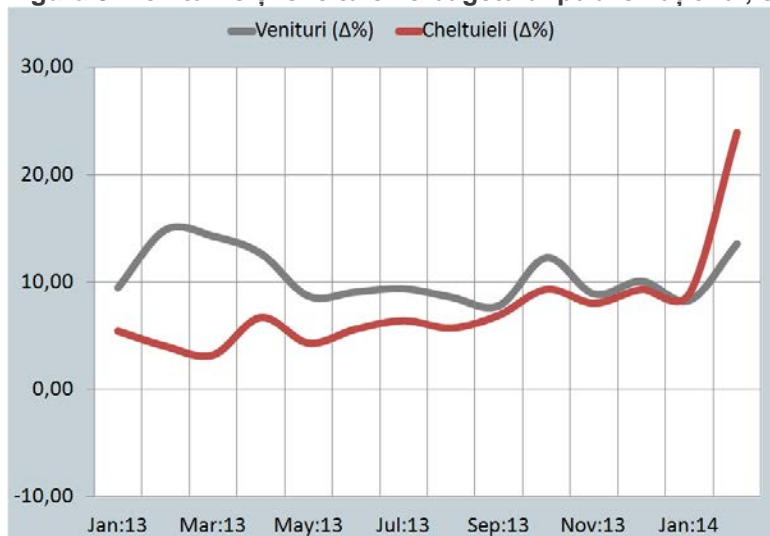
Anul 2013 a fost cel mai reușit din punct de vedere a consolidării sistemului de finanțe publice din Republica Moldova după criza din 2009. Însă, progresele pe planul reformării și eficientizării, în anul curent, cad jertfă ambițiilor electorale în detrimentul durabilității pe termen lung.

Bugetul 2013 – punctul de „ne-cotitură” al calității finanțelor publice

Conform indicilor agregați, bugetul din 2013 a atins valori optime pentru durabilitatea pe termen lung: cota cheltuielilor și a deficitului bugetar au scăzut, la 38,7% și, respectiv, la -1,8% din PIB, fiind un nivel apropiat de cel planificat inițial (pentru 2013 au fost prevăzute cheltuieli de 38,4% și un deficit de -1,14% din PIB). Contrar acestei tendințe de consolidare fiscală din ultimii ani, politica bugetară pentru 2014 este una relaxată și pro-ciclică. Astfel, în pofida unei creșteri economice pozitive anticipate pentru acest an, este planificată majorarea ponderii deficitului bugetar la 2,6% din PIB, iar a volumul cheltuitelor – la 40,6% din PIB.

Ritmurile de creștere a cheltuielilor și veniturilor globale au avut o volatilitate nesemnificativă cu o convergență spre sfârșitul anului, dinamica inversându-se în luna feb:14 (Figura 3). Inversarea tendințelor ratelor de creștere este simptomatică și reflectă schimbarea obiectivelor politicii fiscal-bugetare.

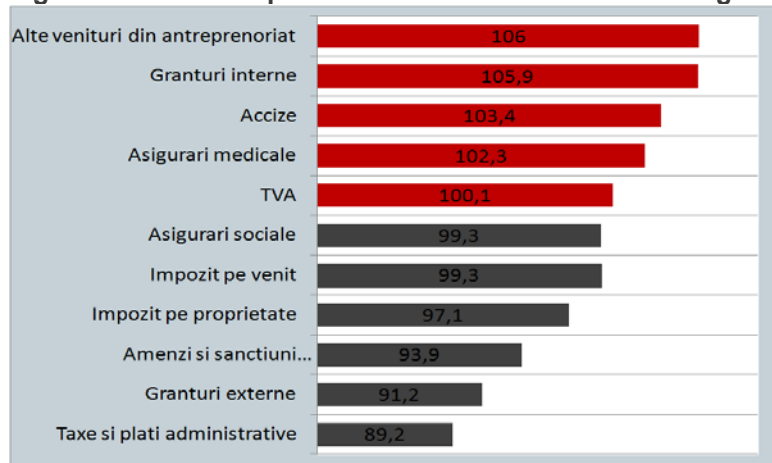
Figura 3. Veniturile și cheltuielile bugetului public național, creștere f-a-p %.

Sursa: Ministerul Finanțelor și calcule EXPERT-GRUP

Datorită conjuncturii economice și politice favorabile veniturile fiscale au atins preponderent cifrele scontate în jurul de 100%. Nivelul dat de îndeplinire fiind atins, în egală măsură, în categoriile de impozite directe și indirecte. Granturile externe au un grad de executare de doar 91,2% față de nivelul prognozat, totuși fiind unul mai bun decât în 2012, când nivelul respectiv a fost de 87,3%. Neîndeplinirea obiectivelor privitor la granturile externe din 2013 poate fi explicată, în primul rând, de blocajul politic de la începutul anului, de procedurile lente de debursare a granturilor externe, precum și de capacitățile limitate de asimilare a acestor granturi. În același timp, mărirea volumului acestei surse de finanțare, cu 28,8% f-a-p, denotă suportul partenerilor externi pentru promovarea reforme lor în condițiile de asumarea de către Republica Moldova a unor angajamente pe plan extern (Figura 4).

Figura 4. Realizarea planului de încasări a veniturilor bugetare pe anul 2013, %

Sursa: Ministerul Finanțelor și calcule EXPERT-GRUP

Sunt remarcabile ultimele evoluții de finanțare a deficitului bugetar. Are loc deplasarea priorităților de finanțare de la sursele externe la cele interne. După cum se vede din Tabel 2, ponderea finanțării interne nete crește foarte rapid pe parcursul ultimilor trei ani, surclasând pe cele externe în 2013. Inversarea ponderii în sursele de finanțare se datorează recepționării doar a 80% din volumul planificat pe componenta „Împrumuturile acordate de organizații financiare internaționale”, care au fost compensate cu creșterea componentei „Împrumuturile acordate de alte instituții financiare”. Neîndeplinirea planului se poate explica atât de instabilitatea politică de la începutul anului, precum și revizuirea termenilor de finanțare a proiectelor externe.

Tabel 2. Evoluția surselor de finanțare a deficitului bugetar 2011-2014.

	2011	2012	2013 scontat	2013 realizat	2014 proiect
Finanțarea internă netă	22,0	239,4	545,9	691,2	657,4
Finanțarea externă netă	588,7	1215,3	825,4	516,3	1657,4

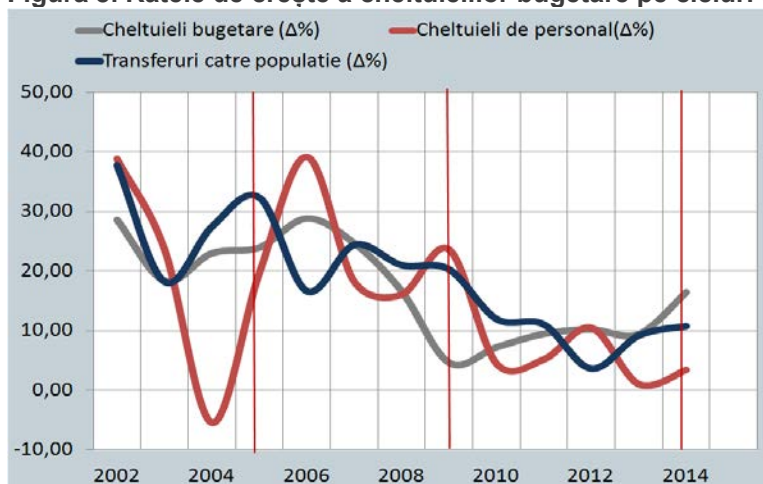
Sursa: Ministerul Finanțelor

Considerații de economie politică: Un nou ciclu bugetar politic?

Scopul politicianilor aflați la guvernare, indiferent de doctrina politică împărtășită, este de a fi realeși. În același timp, electoratul tinde să prefere o guvernare care poate oferi salarii și prestații sociale mai mari, infrastructură mai bună și o creștere economică mai mare. Prin urmare, în proximitatea alegerilor, actorii politici tind să utilizeze toate pârghiile disponibile pentru ași maximiza șansele de a fi realeși. O pârghie indispensabilă în acest sens este politica bugetar-fiscală. În cazul Moldovei acest instrument devine și mai relevant, având în vedere faptul că circa 22% din populația ocupată activează în administrația publică, învățământ, sănătate și asistență socială, care depind în mare parte de alocațiile din buget. Astfel, nu este de mirare că, în ajunul unor alegeri parlamentare extrem de importante, a fost aprobat un buget de stat cu un deficit de 2,6% din PIB, fiind mai mare față de anii precedenți (cu excepția crizei economice din 2009), în pofida creșterii economice pozitive anticipate de Guvern. Totodată, ponderea cheltuielilor în PIB a fost planificată la 40,6% din PIB, la fel, în creștere față de anii precedenți. Prin urmare, contrar abordărilor clasice de politică economică, politica bugetară pentru 2014 este una prociclică și nu contra-ciclică, fapt ce nu este de bun augur pentru consolidarea fiscală pe termen lung.

Figura 5 denotă interferența puternic înrădăcinată a factorului politic în economie cu scopul manipulării indicatorilor macroeconomici în anii electorali. Acest proces este caracteristic tuturor partidelor aflate la guvernare, indiferent de poziționarea lor pe eșichierul politic. Această ciclicitate s-a observat în special în anii electorali 2005, 2009 și, respectiv, 2014, cu anumite variații pe componentele de finanțare.

Figura 5. Ratele de creștere a cheltuielilor bugetare pe cicluri electorale

Sursa: Ministerul Finanțelor și calcule EXPERT-GRUP

Dacă analizăm doar dinamica ratelor de creștere a cheltuielilor publice, se poate crea impresia absenței unui ciclu electoral în anii 2005 și 2009, față de anul 2014. Dar dacă luăm în considerare ratele de creștere a salariilor în sectorul bugetar și a asistenței sociale (în primul rând pensiile), perfect se vede creșterea lor mai rapidă în comparație cu dinamica generală per total cheltuieli bugetare. Acest fenomen a fost foarte pronunțat în 2009, când pe fondul crizei economice și scăderii bruște a ritmurilor de creștere, s-a recurs la mărirea deficitului bugetar până la 6,4% din PIB, doar pentru a asigura creșterea planificată a salariilor și transferurilor sociale de peste 20% f-a-p.

Ciclul din 2014, după structura cheltuielilor, se deosebește de cele precedente. Cu toate că se va înregistra atât creșterea salariilor, cât și a transferurilor sociale, creșterea principală se va reflecta pe componentele „Mărfuri și servicii” și „Cheltuieli capitale”, ambele crescând cu 2 p.p. din PIB. O explicație clasică a acestui specific al ciclului bugetar politic ține de baza electorală diferită a partidelor aflate la guvernare în funcție de poziționarea pe eșichierul politic. Astfel, partidele care înclină mai mult spre stânga au o parte însemnată a electoratului anume populația din sectorul bugetar și pensionarii și, prin urmare, tind să majoreze cheltuielile anume pentru aceste categorii de populație. În același timp, partidele de centru-dreapta au majorat cheltuielile capitale cu intenția de a transmite mesaje simbolice legate de agenda de modernizare și integrare europeană.

Motivul electoral a predominat și în formularea politicii fiscal-bugetare din anul curent. Pe lângă mărirea cheltuielilor, fenomenul dat s-a manifestat și în formularea surselor de finanțare a bugetului public național. Decizia de revenire la cota TVA de 8% în sectorul agricol și nesemnarea acordului de colaborare cu FMI, precum și amânarea programului de privatizare sunt doar exemplele cele mai elocvente ale prevalenței oportunismului politic față de rațiunea economică.

Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu

- Cea mai mare provocare pentru stabilitatea sistemului de finanțe publice reprezintă mărirea cheltuielilor și deficitului bugetar în anul electoral, contrar eforturilor depuse în anii precedenți privind consolidarea și eficientizarea acestuia;
- Există riscul neîndeplinirii planului privind finanțarea din surse externe, în primul rând a granturilor și creditelor, exacerbând finanțarea deficitului bugetar;
- Încetinirea creșterii economice în țările-cheie din punct de vedere comercial, posibilitatea descreșterii volumului de remitențe și decelerarea creșterii economice se va reflecta în mod corespunzător și asupra încasărilor fiscale la bugetul public național;
- Pe termen mediu și lung susținabilitatea finanțării Bugetului de asigurări sociale va fi afectată esențial de tendințele demografice negative, fenomenul ocupării informale și a emigrării;
- Sectorul neformal al economiei o să submineze și în continuare eforturile de maximizare a

încasărilor fiscale și echilibrarea veniturilor din impozite directe și indirecte;

- O provocare majoră pe termen mediu și lung ține de înlocuirea surselor de finanțare a bugetului de stat din surse externe cu surse interne, având în vedere că finanțarea în bază de granturi poartă, prin definiție, un caracter temporar.

Recomandări de politici

Pentru obținerea unei creșteri economice durabile pe termen mediu este necesar de îmbunătățit aspectul calitativ al finanțelor publice, precum și de construit o structură echilibrată a cheltuielilor și veniturilor bugetare. Fortificarea cadrului menționat se poate obține prin următoarele măsuri:

- Readucerea graduală a deficitului bugetar la termeni sustenabili de finanțare (în jur de 1% din PIB), în paralel cu asigurarea unor surse de finanțare stabile, ieftine și de lungă durată;
- Minimizarea dependenței de granturile și creditele externe se poate de îndeplinit prin dezvoltarea calitativă a pieței valorilor mobiliare de stat, prin intermediul lărgirii spectrului de asemenea instrumente și popularizarea acestora în rândul populației și agenților economici. Un instrument eficient pentru finanțarea neinflaționistă a deficitului, în primul rând a cheltuielilor de capital, sunt obligațiunile de infrastructură emise de stat pe termene lungi de timp (5-10 ani);
- Îmbunătățirea continuă a sistemului de planificare și gestionare a finanțelor publice. Examinarea posibilităților de imunizare a Ministerului Finanțelor de presiunile politice și evitarea pe viitor a ciclurilor bugetar-politice, fie prin conferirea unui grad de autonomie mai sporit în cea ce privește planificarea și executarea politicii fiscal-bugetare, fie prin crearea unei instituții independente, după modelul Consiliului Fiscal din România.
- Continuarea și lărgirea reformelor din sectorul public, pentru eficientizarea cheltuielilor și optimizarea numărului celor angajați din acest domeniu;
- Reformarea și raționalizare sistemelor de asistență și asigurări sociale, pentru a asigura durabilitatea pe termen lung a sistemului.

Finanțele publice în sectorul educațional

După ce finanțarea sistemului educațional ca pondere în PIB a ajuns la 9% în 2010, aceasta a diminuat constant până la 7,2% în 2013, iar pentru anul 2014 ponderea sectorului în PIB este planificată la 7,1%. De asemenea, are loc scăderea ponderii învățământului în total cheltuieli bugetare de la 18,7% în 2013, la 17,6% pentru 2014. Însă, această dinamică nicidecum nu sugerează faptul că importanța sectorului pentru politicile publice scade. Din contra, este rezultatul unor ample reforme de optimizare a finanțării sectorului cu deplasarea accentului de la aspectele cantitative ale finanțării sectorului educației, la cele calitative. Măsurile respective au drept scop asigurarea unei finanțări durabile a sectorului și sporirea calității acestuia, iar drept motivație a servit faptul că, pe parcursul ultimilor ani, Republica Moldova cheltuia de circa două ori mai mult pentru educație, dar înregistra printre cele mai proaste rezultate în raport cu alte țări din regiune. În particular, aceste fapt este determinat de performanța proastă a elevilor în testul PISA 2009+, precum și creșterea discrepanței dintre calificările cerute de piața muncii și a celor oferite de sistemul educațional (vezi Capitolul 4).

Capitolul 4. Piața muncii

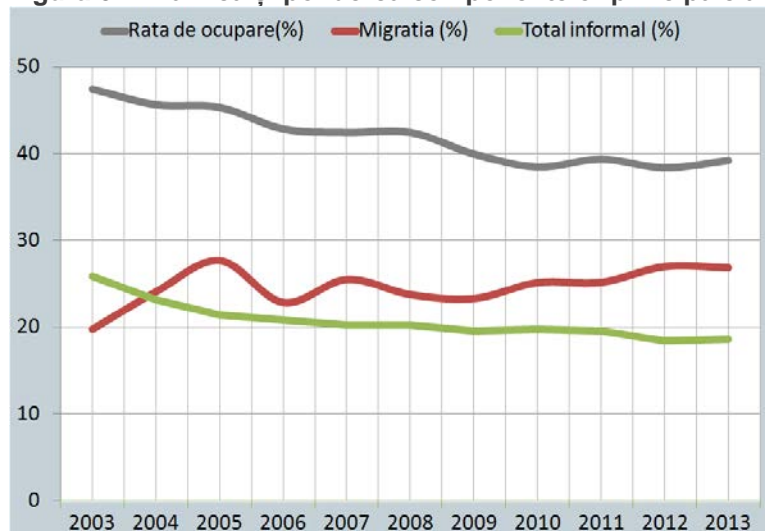
Pe parcursul anului 2013, am atestat o anumită dinamică pozitivă, dar modestă, a principalilor indicatori de pe piața muncii, ca răspuns la creșterea economică înregistrată. Însă, analiza structurală a pieței, precum și dinamica productivității muncii în raport cu creșterea salariilor din sectorul real scot în evidență ineficiența utilizării forței de muncă în economia Republicii Moldova și prezintă provocări pentru competitivitatea economiei moldovenești pe termen mediu. Totodată, este atestată o creștere a discrepanței dintre cererea pentru forță de muncă și oferta de specialiști din partea sectorului educațional de toate nivelele. Doar abordarea complexă a parametrilor structurali și de eficiență poate să contribuie la o creștere și dezvoltare durabilă.

Este piața muncii din Republica Moldova una eficientă?

În 2013 piața muncii a urmat dinamica economiei per ansamblu, creșterea economică contribuind la reducerea ratei șomajului la 4,1% în T4:13 față de 5,9% în T4:12, iar rata de ocupare stabilizându-se la 38,7% în același trimestru, cu 0,8% în creștere față de perioada respectivă din 2012. În general, se observă o evoluție descrescătoare a ratei șomajului din 2010, când valoarea data a atins 7,4%, iar rata de ocupare s-a stabilizat în jurul cifrei de 39%. Faptul că dinamica negativă a ratei de ocupare a încetat este un indiciu mai promițător pentru economie, în momentul când acest indicator este unul din cele mai scăzute din regiune și arată o subutilizare a resurselor umane.

Din Figura 6 se observă că piața muncii din Republica Moldova a ajuns la un echilibru dinamic în ultimii patru ani. Se observă o stabilizare a ratei de ocupare în jurul nivelului de 39%, a celor care lucrează peste hotare în jurul de 26% și celor încadrați în sectorul informal, sau având un loc de muncă neoficial în jurul a 19%. Structura dată a populației economice active arată domeniile posibile de acțiuni pentru maximizarea ratei de ocupare în economia națională formală. Aceasta este posibil preponderent prin micșorarea cotelor ce revin migrației și economiei informale.

Figura 6. Dinamica și ponderea componentelor principale a forței ocupate

Sursa: BNS

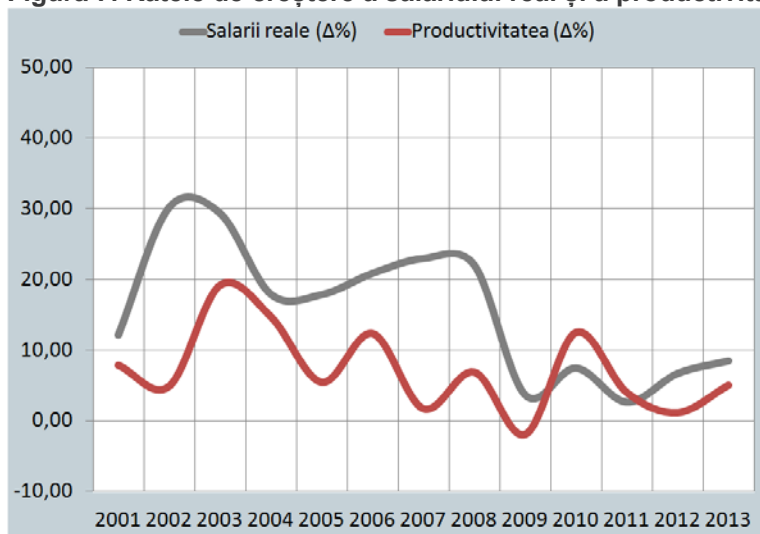
Deși ritmurile de migrație a forței de muncă au încetinit, în 2013 numărul celor care lucrează peste hotare a continuat să crească, ajungând la 332,5 mii și, practic, recuperând pierderile în cifre absolute după criza din 2008. Datorită amplorii procesului și evoluțiilor curente în țările cu prezență majoră a migranților

moldoveni, în primul rând în Federația Rusă, variabila dată obține tot mai mari ponderi în evoluția ulterioară pe piața muncii atât din punct de vedere cantitativ, cât și din punct de vedere structural. Modelul de export de muncă a făcut economia națională susceptibilă la evoluțiile de pe piețele externe și receptivă la șocuri, dinamica migrațională având în cazul nostru o mișcare pro-ciclică.

Alt aspect calitativ al pieții muncii reprezintă dinamica productivității muncii¹ în comparație cu creșterile salariilor din sectorul real. Din Figura 7 se observă că rata de creștere a productivității muncii, cu excepția anilor 2010 și 2011, s-a menținut la un nivel inferior față de creșterea salariului mediu. Dinamica menționată denotă competitivitatea scăzută a sectorului real, cauzată de accesul limitat la capital și tehnologii, fapt ce reprezintă una din principalele provocări pe termen mediu și lung pentru economia națională.

Figura 7. Ratele de creștere a salariului real și a productivității muncii

Sursa; BNS, Calcule Expert-Grup

Discrepanța dintre creșterea salariilor și a productivității per total economie se agravează, când se ia în considerare și sectorul public, datorită ponderii acestuia în total populația activă. În ultimul deceniu populația activă a scăzut aproximativ cu 25%, în timp ce numărul celor angajați în sectorul public a descrescut doar cu 8% și în prezent în sectorul dat activează circa 25% din forța de muncă activă. Republica Moldova deține unul dintre primele locuri din regiunea Europei Centrale și de Est, precum și din CSI, după mărimea acestui indicator.²

Cât de flexibilă este piața muncii din Moldova?

Analizând structura ofertei și cererii pe piața muncii din perspectiva calității locurilor vacante și a structurii forței de muncă după nivelul de educație, ne-am fi așteptat la existența unui dezechilibru dintre cerere și ofertă cu consecințe negative asupra șomajului structural. Însă, această ipoteză este parțial infirmată de analiza curbei Beveridge³ pentru Republica Moldova (Figura 8). Aceasta redă dinamica dintre numărul de locuri vacante create și nivelul șomajului⁴.

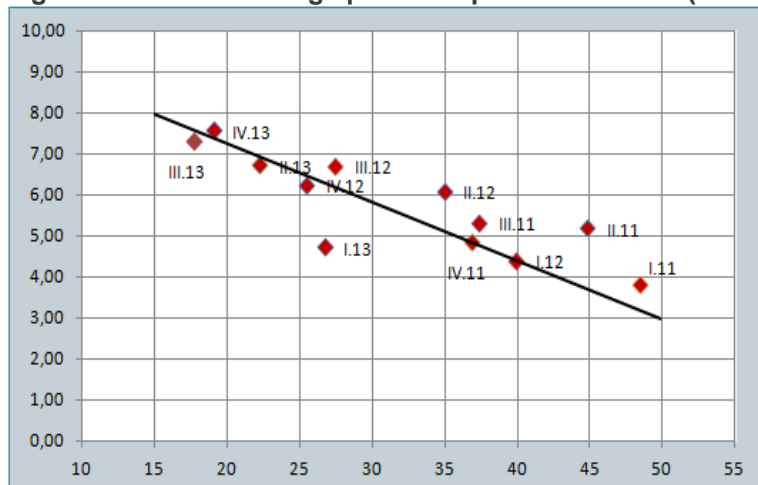
¹ Productivitatea muncii a fost calculată raportând valoarea adăugată brută la forța de muncă ocupată. Anul de referință pentru calcularea productivității și a salariului real a fost ales anul 2000.

² Republic of Moldova: Selected Issues, IMF Country Report No. 12/289, October 2012

³ Curba Beveridge este construită doar pentru intervalul 2011-13, datorită absenței unei statistici mai vechi privitor la numărul de locuri vacante create

⁴ Pentru a exclude incompatibilitatea datelor dintre nivelul șomajului și numărul de locuri vacante în calcularea curbei Beveridge, datele respective s-au preluat doar de la ANOFM.

Figura 8. Curba Beveridge pentru Republica Moldova (2011-2013)

Sursa: ANOFM și Calcule Expert-Grup

Situația, la prima vedere, prezintă un paradox al pieței muncii locale, deoarece se vede o relație perfect inversă din indicatorii menționați, sugerând că odată cu creșterea locurilor vacante în economie, scade rata șomajului. Astfel, contrar evoluțiilor în urma crizei actuale din majoritatea țărilor UE, unde curba s-a mișcat spre dreapta, spre un echilibru mai mare dintre indicatorii din grafic⁵, în Moldova a fost înregistrată diminuarea șomajului structural. Cauza este că o parte semnificativă a celor cu studii superioare sunt de acord să lucreze în sectoare ce necesită un nivel mai inferior de studii (efectul de supracalificare). Deci, are loc mărirea flexibilității pieții muncii în detrimentul aspectelor calitative cu consecințe negative asupra productivității muncii pe termen mediu și lung, deoarece nu are loc folosirea optimă a factorului muncă.

Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu

- Datorită prognozelor de creștere moderată în 2014, nu se anticipează mișcări spontane în principalii indicatori privitor forța de muncă. Indicatorii dați vor oscila în jurul echilibrului stabilit pe termen mediu cu o tendință de îmbunătățire în anul curent, datorită unor posibile investiții majore în ramura construcții de mașini, soldându-se cu crearea a circa 5000 locuri de muncă.
- Evoluția în structura de angajare pe ramuri va continua trendul din anii precedenți. Datorită temperării prognozate de creștere în sectorul agricol, va scădea numărul celor angajați în acest sector, fiind compensat de creșterea angajaților în sectorul de servicii.
- Se va păstra discrepanța dintre creșterea salariilor reale și creșterea productivității, fenomen cauzat de echilibrul suboptim stabilit pe piața de muncă. Efectul întârziat al reformelor din sistemul de învățământ, insuficiența investițiilor și menținerea cotelor importante a migrației și sectorului informal o să contribuie la menținerea dezechilibrului dintre cererea și oferta de muncă, perpetuând discrepanța menționată.
- Există riscuri externe de încetinire a economiilor cu număr semnificativ de migranți moldoveni, precum și riscuri geopolitice. Riscul major în această privință vine din partea unei posibile înrăutățiri a relațiilor bilaterale moldo-ruse. Pe lângă faptul că economia Federației Ruse în termen mediu a intrat într-un proces de decelerare, fapt reflectat asupra cererii pentru forța de muncă, există o probabilitate de expulzare a unui număr semnificativ (288 mii) de migranți moldoveni din această țară. Acest scenariu „pesimist” poate cauza un șoc pentru piața de muncă locală. Conform estimărilor în baza unui model structural al economiei moldovenești, un asemenea șoc ar putea produce o recesiune de 4 trimestre, cu o reducere a consumului total cu 9,4%, a veniturilor bugetare – cu 8,3%, a importurilor – cu 6,4%, a investițiilor – cu 4% și a creșterii PIB – cu 8,3%.

⁵“Skills Mismatches and Labour Mobility”, EU Commission Report 2013, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/27_skills_gaps_and_labour_mobility.pdf

Piața muncii prin prisma economiei politice

Până în prezent principalele preocupări și politici privind piața muncii au fost nivelul șomajului și crearea cu orice preț a locurilor de muncă. Perpetuarea acestor obiective în politicile publice au dus la subutilizare forței de muncă, maximizare căreia necesită schimbarea priorităților. Moldova nu își poate permite să promoveze o politică de sporire a locurilor de muncă cu orice preț, indiferent de calitatea acestora. Având, deja, „amortizatori” semnificativi cum este migrația și sectorul neformal, care absorb surplusurile de pe piața muncii și atenuază importanța relativă a ratei șomajului, este important de a concentra politicile în crearea locurilor de muncă în sectoarele cu cea mai mare dinamică a productivității muncii, punând accentul pe aspectul calitativ al locurilor de muncă. Cum a demonstrat dinamica productivității din ultimele decenii din majoritatea țărilor dezvoltate și în tranziție, sectoarele cele mai dinamice sunt industria și sectorul serviciilor. De aici derivă și marea dilemă pentru orice guvernare din Republica Moldova; cât timp și resurse merită de investit în sectorul agricol, care nu poate fi motorul principal de creștere economică?

Recomandări de politici

Piața muncii din Republica Moldova se află într-un echilibru dinamic, însă la un nivel suboptimal al utilizării factorului muncă. Pentru a maximiza eficiența utilizării forței de muncă este necesar un set de politici cu o abordare comprehensivă a domeniului respectiv, abordând aspectul redistribuirii forței de muncă între sectoare, calitatea și productivitatea ei. Printre principalele și cele mai urgente măsuri, pot fi menționate:

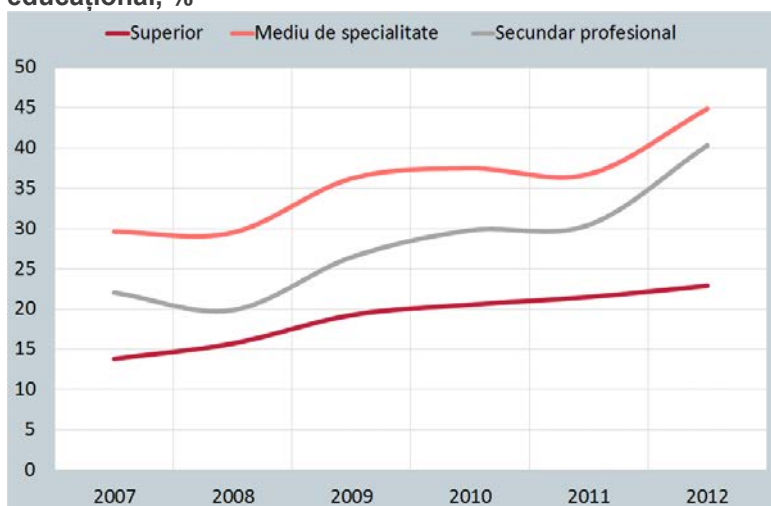
- Diminuarea fenomenului ocupării informale prin îmbunătățirea calității cadrului instituțional public, climatului de afaceri și găsirea distribuției optime a contribuțiilor de asigurare socială, între angajator și angajat. Este necesară o abordare consecventă în programele și politicile publice a acestor subiecte și crearea motivațiilor necesare pentru asigurarea diminuării componentei neformale de pe piața muncii;
- Abordarea pro-activă a proceselor migraționale prin ajustarea cadrului instituțional și legislativ, capabil să gestioneze procesele și amplexarea migrației forței de muncă;
- Continuarea și amplificarea reformelor în sistemul de învățământ pentru diminuarea dezechilibrului structural pe piața muncii, fortificarea calității capitalului uman și mărirea productivității muncii prin sporirea penetrării tehnologiilor moderne;

Rolul sectorului educațional în funcționarea pieței muncii

Sistemul educațional joacă un rol extrem de important în funcționarea eficientă a pieței muncii pe termen mediu și lung. Cu toate acestea, oferta de specialiști nu corespunde cererii forța de muncă și realităților economice actuale și anticipate. Fenomenul respectiv, s-a amplificat în ultimii ani – din 2007 până în 2013 media de necorespondere a crescut de la 22% la 36%, fiind caracteristic în special pentru populația cu un nivel mediu de specialitate și cel secundar profesional (Figura 9). Cauza majoră ține de calitatea nesatisfăcătoare a sistemului educațional și corelarea slabă a acestuia cu necesitățile economiei.

Figura 9. Ponderea persoanelor a căror nivel de ocupare este inferior profilului educațional, %

Sursa: BNS și calcule EXPERT-GRUP

Pentru inversarea tendințelor negative de pe piața muncii este critică o coordonare mai strânsă a politicilor din domeniul educațional și cel al muncii. Procesul de cooperare și implementare trebuie să țină cont de contextul macroeconomic de dezvoltare, pentru atingerea unor obiective de eficiență și de sustenabilitate. Deci, este necesar de construit un sistem de învățământ optim din punct de vedere calitativ și cantitativ, capabil să se ajusteze la timp evoluțiilor structurale ale economiei. Flexibilitatea sistemului poate fi obținută prin implicarea mai activă a companiilor în procesul educațional și optimizarea structurală a sistemului per ansamblu la obiectivele de lungă durată.

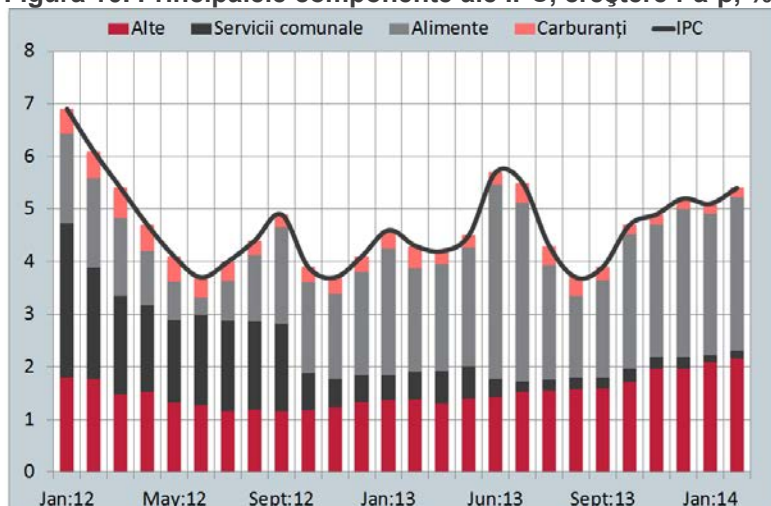
Capitolul 5. Prețuri și politica monetară

În ultimele luni se atestă o evoluție ascendentă a prețurilor, cauzată atât de factori din partea ofertei (scumpirea produselor alimentare), dar și din partea cererii (deprecierea monedei naționale față de principalele valute de referință și expansiunea creditării). Politica monetară a rămas stimulativă, având în vedere plasarea prognozei inflației pentru 2014 și 2015 în cadrul intervalului țintit de BNM. În vederea evitării riscurilor inflaționiste, banca centrală ar trebui să utilizeze mai activ instrumentele clasice de politică monetară, iar intervențiile pe piața valutară să fie efectuate exclusiv cu scopul evitării fluctuațiilor excesive ale cursului de schimb.

Descifrarea tendințelor inflaționiste

Pe parcursul ultimilor 2 ani, rata anuală a inflației măsurată prin Indicele Prețurilor de Consum (IPC) a înregistrat o evoluție sinuoasă, menținându-se în partea de jos a intervalului țintit de banca centrală (5%, +/-1,5 p.p.). Totuși, începând cu luna aug:13 se atestă o evoluție ascendentă constantă, IPC avansând de la 3,7% până la 5,4% în feb:14. Tendința a fost cauzată preponderent de scumpirea produsele alimentare, care au asigurat peste jumătate din creșterea prețurilor, drept rezultat al scumpirii legumelor proaspete (Figura 10).

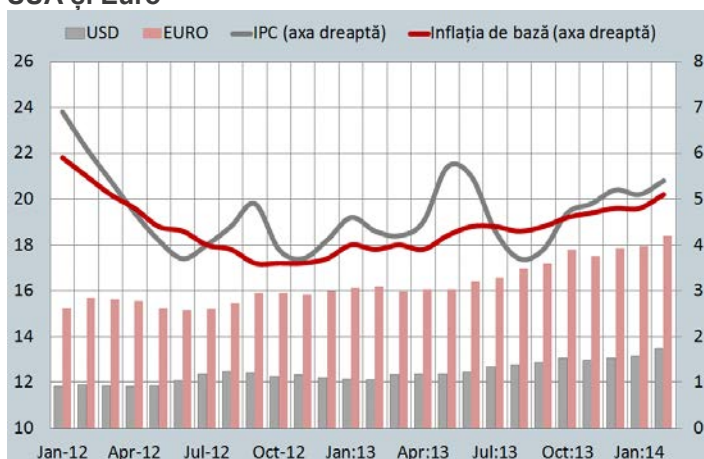
Figura 10. Principalele componente ale IPC, creștere f-a-p, %

Sursa: calculele EXPERT-GRUP în baza datelor BNS

O altă contribuție importantă la creșterea prețurilor a fost exercitată de inflația de bază (măsurată ca total IPC fără produse alimentare și băuturi, combustibili, produse și servicii cu prețuri reglementate). Începând cu luna iun:13 aceasta a urmat un trend ascendent constant, corelat cu deprecierea monedei naționale față de principalele valute de referință (Figura 11). Totodată, creșterea economică robustă impulsionată de consumul final al gospodăriilor casnice a accentuat presiunile inflaționiste din partea cererii, însă într-o măsură mai modestă.

Figura 11. Evoluția Indicelui Prețurilor de Consum (IPC) și a inflației de bază, %, comparativ cu ratele oficiale medii de schimb ale monedei naționale față de dolarul SUA și Euro

Sursa: BNM

Specificul unei politici monetare ultra-relaxate

În pofida trendului ascendent al Indicelui Prețurilor de Consum, acesta s-a menținut în intervalul țintit de către banca centrală (5%, +/-1,5 p.p.). Aceasta a permis BNM să promoveze o politică monetară stimulative, pentru a asigura condițiile unei relansării economice robuste⁶. În acest sens, BNM a utilizat 2 instrumente majore: procurările de valută străină de pe piața interbancară pe parcursul anului 2013 și promovarea unei politici monetare a dobânzilor reale negative. Să le luăm pe rând.

Intervențiile pe piața valutară

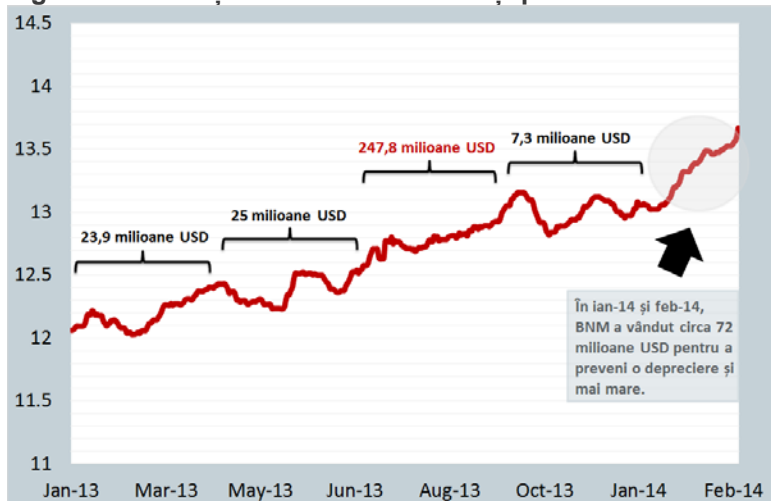
Pe parcursul anului 2013, BNM a efectuat procurări nete de valută străină în volum de circa 304 milioane dolari SUA, cele mai multe fiind operate din a doua jumătate a anului. Aceasta a cauzat o depreciere constantă a monedei naționale: în dec:13, leul moldovenesc a ajuns să fie mai slab cu 7% f-a-p față de dolarul SUA și cu 13,6% f-a-p față de Euro. Măsurile respective au fost determinate de cel puțin de 3 scopuri urmărite, direct sau indirect, de către autoritatea monetară:

- (i) atenuarea tendințelor deflaționiste (a contribuit cu circa 1,5 p.p. la IPC anual din 2013);
- (ii) impulsionearea exporturilor, consumului și, drept rezultat a creșterii economice (a contribuit cu circa 1 p.p. la creșterea economică din 2013);
- (iii) consolidarea nivelului activelor oficiale de rezervă, care în 2013 au crescut cu 12,2% f-a-p.

Totuși, riscurile politicii valutare respective s-au accentuat de la începutul anului 2014, odată cu accelerarea deprecierei monedei naționale. Aceasta a fost cauzată de creșterea neobișnuită pentru această perioadă a cererii pentru valută străină, explicată fie de anumite atacuri speculative, fie de o anumită nervozitate a agenților economici și a populației. Astfel, în feb:14 leul moldovenesc s-a depreciat față de dec:13, în medie cu 3,5% în raport cu dolarul SUA și cu 3,1% în raport cu Euro. Totodată, pentru a face față cererii sporite de valută și a atenua presiunile asupra monedei naționale, BNM a vândut, în ian-feb:14 circa 72 milioane dolari SUA din activele oficiale de rezervă (Figura 12).

⁶ Conform art. 4, al. (2) din Legea cu privire la Banca Națională a Moldovei, „fără prejudicierea obiectivului său fundamental, Banca Națională promovează și menține un sistem financiar bazat pe principiile pieței și sprijină politica economică generală a statului”

Figura 12. Evoluția cursului MDL/USD și procurările nete de valută străină

Sursa: BNM

Politica monetară a dobânzilor reale negative

BNM a menținut rata de referință pentru principalele operațiuni de politică monetară pe termen scurt (rata de bază) la minimul istoric de 3,5%. Deși, în mod convențional aceasta trebuie să fie mai mare cu circa 2 – 3 p. p. decât rata inflației, aceasta, de fapt, a fost inferioară atât nivelului IPC, cât și prognozelor privind rata inflației pentru finele anului 2014 (4,8%) și 2015 (4,5%). O asemenea politică a dobânzilor reale negative are intenția de a motiva băncile să redirecționeze resursele de la titlurile de stat și certificatele BNM la creditarea consumului și a sectorului real, impulsând astfel creșterea economică. Pentru a cataliza și mai mult acest proces, BNM a redus în apr:13 rata de remunerare a rezervelor obligatorii de la 1,5% la 0,5%, sporind și mai mult motivațiile pentru bănci de ași readuce resursele creditare în circuitul economic. Drept rezultat, în perioada apr:13-feb:14, odată cu relaxarea politicii monetare, volumul creditelor noi a crescut cu o rată medie respectabilă de 26%, contribuind la ameliorarea indicatorilor din sistemul bancar și la creșterea economică per ansamblu (Figura 13).

Figura 13. Volumul vânzărilor de certificate BNM (lichidități sterilizate) și a creditele noi, creștere f-a-p, %

Sursa: Calculele EXPERT-GRUP în baza datelor BNM

Considerații de economie politică

În mod normal, sub-capitolul respectiv ar trebui să fie irelevant domeniului de politică monetară, având în vedere principiul convențional al independenței personale, instituționale, operaționale și financiare a băncii centrale. Menționăm că asigurarea independenței băncilor centrale este o bună practică

internațională care permite acesteia să-și îndeplinească eficient atribuțiile, iar evidențele empirice atestă o corelare strânsă între independența băncilor centrale și stabilitatea prețurilor⁷. Cu toate acestea, în cazul Republicii Moldova, autoritatea monetară nu este pe deplin imunizată de eventuale presiuni din partea politicianilor. Conform unui studiu recent EXPERT-GRUP⁸, nivelul independenței BNM este estimat la 64%, cele mai mari lacune fiind atestate la capitolul independenței instituționale (45%), care permit imixtiunea altor autorități publice în activitatea băncii⁹. Totodată, nu este suficient fortificată nici independența personală a autorității monetare, iar recenta inițiativă parlamentară privind demiterea Guvernatorului BNM este o dovadă în acest sens. Având în vedere nivelul insuficient al independenței băncii centrale, este oare o coincidență faptul că, în proximitatea alegerilor parlamentare, obiectivele urmărite de politica monetară coincid cu obiectivul de creștere economică urmărit de Guvern?

Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu

- Pe termen scurt și mediu, nivelul inflației urmează să rămână în cadrul intervalului țintit de banca centrală, IPC anual situându-se în jurul nivelului de 5,3% la finele anului 2014 și 5,1% la finele anului 2015. Astfel, prognoza EXPERT-GRUP este un pic mai înaltă comparativ cea a BNM (4,8% în 2014 și 4,5% în 2015). Totuși, nivelul inflației, cel mai probabil, va rămâne la un nivel confortabil pentru economie și politica monetară. Prognoza respectivă este determinată de faptul că creșterea presiunilor inflaționiste interne urmează a fi atenuate de anumite presiuni dezinflaționiste regionale:
 - Principalele presiuni inflaționiste interne țin de creșterea robustă anticipată a activității de creditare (cu circa 10% în 2014 și 7% în 2015), fapt ce urmează să alimenteze cererea agregată. Totodată, deprecierea monedei naționale și politica monetară ultra-relaxată creează anumite riscuri inflaționiste pe termen scurt și mediu.
 - Principalele presiuni dezinflaționiste externe țin de (i) reducerea așteptată a prețurilor mondiale la produsele alimentare pe fondul recoltei favorabile; (ii) încetinirea creșterii economice din Federația Rusă și Ucraina, în paralel cu conturarea anumitor tendințe dezinflaționiste în aceste țări; (iii) deprecierea anticipată a hriunei ucrainene în raport cu leul moldovenesc, fapt ce contribuie la ieftinirea importurilor din această țară (a treia după importanță sursă de importuri, cu o pondere de 12% în total importuri); (iv) reducerea anticipată a prețurilor mondiale la resursele energetice.
- BNM urmează să balanseze între necesitatea asigurării stabilității monedei naționale și menținerea unui nivel optimal al rezervelor valutare. O provocare majoră în acest sens ține de reducerea exporturilor spre și a remiterilor din Federația Rusă. Presiunile respective ar putea fi accentuate pe fondul incertitudinii legate de alegerile parlamentare din acest an și a evoluțiilor situației din Ucraina, cuplată cu erodarea pe parcursul ultimelor luni a încrederii în moneda națională (ponderea soldului depozitelor în valută străină în total depozite, în ian:14 a constituit 46,1%, fiind cu 1,4 p.p. mai mare f-a-p).

Recomandări de politici

- Perpetuarea prea îndelungată a unei politici monetare ultra-relaxate prezintă riscuri inflaționiste pe termen lung și limitează spațiul de manevră pentru BNM de a reacționa la eventuale șocuri. Prin urmare, recomandăm o ajustare graduală a caracterului politicii monetare, cel puțin, la nivelul prognozei inflației pentru finele anului 2015. Aceasta presupune o majorare în 2-3 etape a ratei de bază până la nivelul de 5%.
- Pentru a nu pune în pericol încrederea în moneda națională, intervențiile BNM pe piața valutară trebuie să aibă loc exclusiv cu scopul atenuării fluctuațiilor excesive, fără a induce în mod

⁷ Crowe C., Meade E.E. (2008): „Central Bank Independence and Transparency: Evolution and Effectiveness”, IMF Working Papers, WP/08/119

⁸ A. Lupușor (2013): „Independența Băncii Naționale a Moldovei în pericol?”, EXPERT-GRUP

⁹ Spre exemplu: Actele normative adoptate de BNM sunt supuse procedurii de expertiză juridică și înregistrare în Registrul actelor departamentale, efectuată de Ministerul Justiției, procedură de care este condiționată intrarea în vigoare a actului normativ adoptat de BNM.

administrativ anumite corecții de curs (similar cu deprecierea controlată din 2013). Deși, deprecierea monedei naționale poate implica mai multe avantaje (diminuarea deficitului de cont curent în baza stimulării exporturilor și substituirii produselor importate cu cele autohtone; stimularea consumului în baza creșterii veniturilor în lei a familiilor migranților; creșterea veniturilor la buget etc.), în cazul Republicii Moldova, aceasta implică o serie de costuri care, pe termen lung, depășesc beneficiile. În primul rând, marea majoritate a veniturilor populației (circa 80%) sunt exprimate în lei, peste jumătate din care sunt utilizate pentru procurarea produselor alimentare majoritatea din care sunt importate. Suplimentar, circa 20% din cheltuielile medii per capita sunt alocate pentru întreținerea locuinței, care depind de importurile de energie. Prin urmare, deprecierea monedei naționale expune majoritatea populației din Republica Moldova la un risc sporit de sărăcie. Totodată, este avantajată populația cu veniturile exprimate în valută, care, de regulă, beneficiază de un nivel de trai mai înalt față de restul. Prin urmare, deprecierea monedei naționale contribuie, în cazul țării noastre, la creșterea inegalității veniturilor, în detrimentul majorității populației. Alte repercusiuni țin de creșterea costurilor de producție drept urmare a scumpirii materiei prime importate, fapt ce cauzează erodarea competitivității întreprinderilor autohtone.

- BNM trebuie să tindă spre realizarea strategiei sale de țintire a inflației în baza instrumentelor clasice de politică monetară (rata de bază, norma rezervelor obligatorii, operațiunile de piață de deschisă). Prin urmare, o prioritate majoră pe termen lung pentru BNM trebuie să fie eficientizarea mecanismelor de transmisie a acestor instrumente. Aceasta poate fi realizată prin 2 seturi de politici care necesită a fi implementate în paralel. Primul set ține de crearea condițiilor necesare dezvoltării activității de creditare, fapt ce va permite canalizarea surplusului structural de lichidități din sistemul bancar, care la moment frânează transmisia deciziilor de politică monetară, în activitățile operaționale ale băncilor. În acest sens, trebuie de acordat prioritate fortificării drepturilor creditorilor, eficientizarea mecanismelor de restructurare a creditelor neperformante, ameliorarea climatului de afaceri și diminuarea riscului de țară. Al doilea set vizează fortificarea încrederii în politica monetară prin consolidarea independenței BNM, intensificarea comunicării dintre autoritatea monetară și mediul de afaceri și societatea civilă și creșterea transparenței instituției.

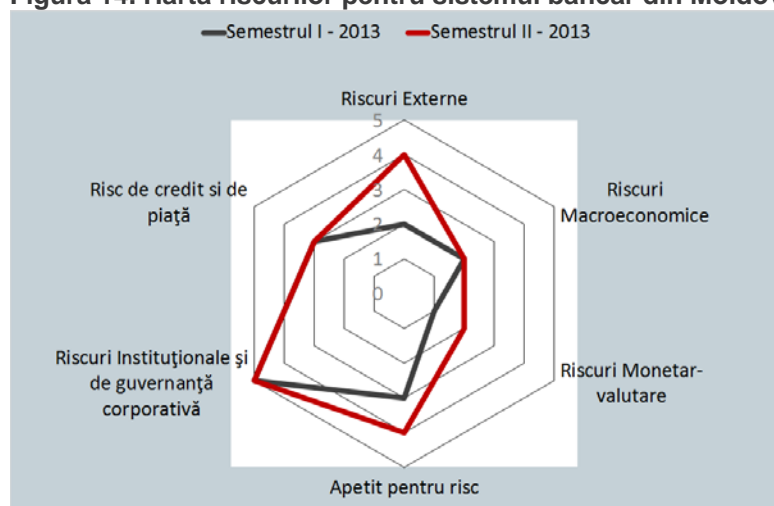
Capitolul 6. Sistemul bancar

Deși înregistrează rezultate financiare satisfăcătoare, sistemul bancar din Republica Moldova va avea de înfruntat în 2014 crizele instituționale și de guvernare corporativă anacronice ce au bântuit sectorul în anii precedenți. Stabilitatea și reziliența sistemului va fi în același timp testată de un mediu macroeconomic imprevizibil: o relansare economică încă firavă în Uniunea Europeană, risc de incapacitate de plată și escaladarea conflictului din Ucraina, dar și o nouă posibilă recesiune în Federația Rusă.

Balanța riscurilor în sistemul bancar

În perioada analizată, iun:13-mar:14, s-au intensificat riscurile externe și riscurile monetar-valutare¹⁰ (Figura 14). În același timp, riscurile instituționale și de guvernare corporativă au rămas la un nivel maxim și nu au suferit schimbări vizibile față de perioada precedentă. Apetitul băncilor pentru risc a crescut vizibil în aceeași perioadă, oferta de credit în creștere întâmpinând o cerere pe măsură. Riscurile macroeconomice și de credit au rămas fără schimbări esențiale f-a-p, reflectând o activizare economică, susținută și de o politică monetară acomodativă prelungită a Băncii Naționale.

Figura 14. Harta riscurilor pentru sistemul bancar din Moldova

Sursa: elaborat de EXPERT-GRUP;

Intensificarea **riscurilor externe** pentru sistemul bancar autohton s-a produs în principal pe dimensiunea CSI. Astfel criza politică și economică din Ucraina a avut și are un potențial destabilizator pentru întreaga regiune. Potențialul contagios al acesteia s-a reflectat prin deprecierea monedelor naționale a Rusiei, a Ucrainei, a Kazahstanului și a Kârgâzstanului, dar și a leului moldovenesc – deși din punct de vedere fundamental economia Republicii Moldova nu prezenta riscuri în acest sens. Creșterea economică a UE a rămas firavă (un avans de doar 0.52% în T4:2013). Evoluția pe termen scurt rămâne sub spectrul unei inflații cu mult sub ținta de 2% (0.7% pentru februarie 2014) și a unui arsenal din ce în ce mai limitat de opțiuni de intervenție, dar și a amenințării unei confruntări comerciale cu Federația Rusă.

¹⁰ În acest capitol prezentăm o hartă formată din 5 riscuri ce afectează activitatea bancară în Republica Moldova și apetitul acestora față de risc. Astfel, prin riscuri externe subînțelegem, în principal, evoluțiile economice, financiare și politice ale principalilor parteneri comerciali ai Moldovei. Riscul de credit și de piață înglobează evoluția calității creditelor, viteza de acordare a creditelor noi, dar și aspecte de finanțare a băncilor. Riscurile instituționale și de guvernare corporativă sunt în principal evoluțiile instituțiilor și deciziile majore cu impact direct asupra activității bancare. Totodată această categorie include riscuri ce emană din organizarea internă a băncilor, care pot degenera în riscuri de imagine, fie pentru instituții individuale fie pentru întregul sistem. Riscurile monetar-valutare cuantifică impactul politicii monetar-valutare asupra activității bancare. Riscurile macroeconomice se referă la nivelul creșterii economice, a ratei inflației și a șomajului, indicatori ce arată gradul activității economice reale. În final, estimăm și apetitul băncilor față de risc – acest indicator prezentând disponibilitatea băncilor de a crește expunerea lor prin extinderea de noi linii de credit și expansiunea portofoliului investițional ne-creditar.

Apetitul de risc al băncilor a crescut pe fundalul accelerării economice din ultimul trimestru al anului și a scăderii graduale a ponderii creditelor neperformante în portofoliul bancar. Expansiunea creditării s-a accentuat în special în T4:2013, culminând cu un avans impresionant de 64,5% în dec:13 f-a-p (Figura 15). La această creștere a contribuit în același mod, atât creditarea în MDL, cu un avans de 71,7%, cât și cea în valută ce a înregistrat un avans de 49% f-a-p. Trendul s-a menținut și în ian:14, deși ritmul a decelerat ușor – expansiunea totală a creditului fiind de 56,2% f-a-p.

Figura 15. Evoluția creditelor noi acordate de băncile comerciale, contribuția la creșterea totală, f-a-p, %

Sursa: Calculele EXPERT-GRUP în baza datelor BNM;

Depozitele au urmat o dinamică volatilă, în special în a doua jumătate a anului 2013 (Figura 16). Astfel, deși în iul:13 și aug:13 se atesta o creștere firavă de 7.4% și o scădere de 1.4% a depozitelor f-a-p, deja în sept:13, în paralel cu cedarea de către stat a Băncii de Economii, s-a înregistrat o descreștere de 42,6% a depozitelor noi acordate. O dinamică similară, deși mai puțin intensă, continuă și în următoarele două luni. Depozitele revin pe creștere abia în dec:13, cu +3.9% f-a-p. În ian:14 se accentuează creșterea depozitelor, 19.1% f-a-p, aceasta fiind în principal determinată de o creștere a depozitelor în valută străină cu maturități de până la 6 luni (+164% f-a-p). Dinamica dată a dus la majorarea ponderii depozitelor în valută străină în total depozite de la 44,7% în dec:13 la 46,1% la finele lunii ian:14, reflectând un sentiment general de neîncredere în moneda națională.

Figura 16. Evoluția depozitelor noi deschise la băncile comerciale, contribuția la creșterea totală, f-a-p, %

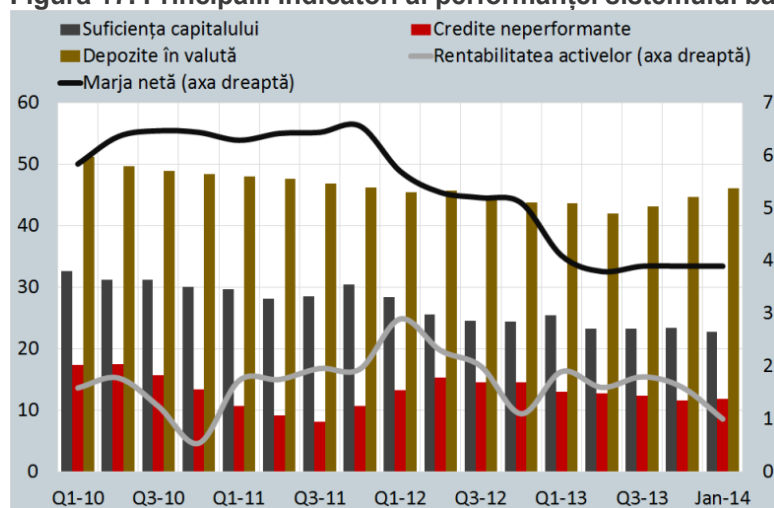
Sursa: Calculele EXPERT-GRUP în baza datelor BNM;

Riscurile macroeconomice au fost moderate – nivelul inflației situându-se în intervalul țintit de BNM, iar activitatea economică reală a prins un ritm accentuat în ultimul trimestru.

Riscurile monetar-valutare au înregistrat o ușoară accentuare. Politica monetară a rămas una acomodativă, totuși unele șocuri s-au propagat prin intermediul deprecierei monedei naționale față de dolarul SUA și Euro. Deși deprecierea respectivă nu a afectat creditarea, efectele s-au făcut resimțite în principal pe pasivul bilanțului, printr-o creștere a depozitelor în valută, în mod accentuat a celor pe termen foarte scurt.

Riscul de credit și de piață rămân a fi ancorate sub aspectul indicatorilor de stabilitate financiară a sistemului bancar (Figura 17). Astfel, suficiența capitalului ponderat la risc este la un nivel ce depășește confortabil minimumul de 16%, fiind de 22,8% în ian:14. Scăderea indicatorului în ultimele luni de analiză este în principal rezultatul expansiunii rapide a portofoliului de credite. Rentabilitatea activelor rămâne la un nivel de 1,6% la sfârșitul anului și este într-o ușoară creștere față de valoarea de 1,1% înregistrată pentru 2012. Cu excepția „Eximbank”, toate băncile au încheiat anul 2013 pe profit. Totuși, marja netă din dobânzi a scăzut în 2013 față de anul precedent și s-a situat la 3,8-3,9%, iar ponderea creditelor neperformante în total credite bancare a înregistrat o ușoară scădere în mediu pe sistem. Banca de Economii rămâne în continuare sub presiunea unei rate a creditelor neperformante de 58,4%, reușind totuși să consolideze suficiența capitalului ponderat la risc de la 5,9% în 2012 la 26,03% în T4:2013.

Figura 17. Principalii Indicatori ai performanței sistemului bancar

Sursa: BNM, elaborat de EXPERT-GRUP;

Riscul cel mai ridicat pentru sistemul bancar autohton vine totuși din zona **funcționării instituțiilor și a culturii corporative** din sistemul bancar autohton încă firave. Anul 2013 a repus în discuție capacitatea decidenților politici și a instituțiilor abilitate de a face față unor crize din sistemul bancar dar și a eficacității instrumentelor aflate la dispoziția acestora.

Considerații de economie politică

Cu o etichetă de preț între 320-526,8 mil. MDL – o estimare conservativă de altfel – criza Băncii de Economii a reprezentat moștra clasică a disfuncționalităților unui stat, iar din acest punct de vedere soluția găsită de Guvern nu reprezintă o surpriză. Făcând abstracție de managementul defectuos al băncii, criza BEM a pus în evidență așa-numitul „triunghi” al ineficienței instituționale (sau un cerc vicios auto-întreținut) – când nici una dintre instituțiile de stat implicate în acest caz nu a acționat la potențialul maxim conferit de lege. Astfel, Banca Națională nu a avut „curajul” abordărilor ca și în cazul „Investprivatbank” sau „Universalbank” – indicând de fapt că un supraveghetor bancar puternic într-un mediu instituțional slab este o soluție periculoasă pentru stabilitatea financiară, mediul concurențial bancar și viabilitatea sectorului pe termen lung. Guvernul practic s-a dezis de bancă, uitând între timp de interesul public și ignorând soluțiile viabile de redresare a situației. Iar sistemul judecătoresc doar a

amplificat cercul vicios al incapacității instituționale. Dacă cel puțin una dintre aceste trei instituții își îndeplinea obligațiunile instituționale reieșind din prioritatea interesului public, criza Băncii de Economii ar fi fost rezolvată fără a prejudicia imaginea sistemului bancar, a Guvernului, a Băncii Naționale, dar și a atractivității investiționale a țării în general.

Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu

- Ciclul unei politici monetare relaxate pare să ajungă la sfârșit. Prelungirea inoportună a acestuia ar putea duce la acumularea vulnerabilităților în sistemul bancar, în principal prin expunerea la riscul discrepantei scadențelor, având în vedere expansiunea robustă a creditării pe fondul încrederii scăzute în sistemul bancar. Banca Națională trebuie în acest context să îmbunătățească politica de comunicare și să monitorizeze minuțios poziția fiecărei bănci.
- Calitatea și funcționalitatea instituțională scăzută va rămâne în continuare un risc major pentru sistemul bancar autohton. Mai mult decât atât, în contextul unui an electoral ineficacitatea instituțională poate depăși limitele anilor precedenți. Pe termen scurt, băncile trebuie să intensifice și să eficientizeze comunicarea cu părțile cointeresate în vederea contracarării unor posibile deteriorări de imagine.
- Apetitul de risc al băncilor va continua să fie alimentat de politica monetară relaxată, dar poate fi curbat de instabilitatea regională acută. Interacțiunea dintre acești doi factori comportă și riscuri ridicate de acumulare a unor vulnerabilități adiționale pentru stabilitatea financiară a sistemului bancar.
- Nivelul creditelor neperformante va continua să rămână la un nivel ridicat – în special din cauza restructurării creditelor neperformante la anumite instituții bancare. Soluționarea acestei probleme necesită o abordare mai activă din partea Băncii Naționale, dar și a echipelor de management a băncilor respective prin fortificarea departamentelor de colectare a creditelor expirate, elaborarea sistemelor de prevenire timpurie („early warning”), revizuirea condițiilor de transfer a dosarelor de credit în departamentele de colectare, a modului de restructurare a creditelor etc.

Recomandări de politici

- În perioada imediat următoare gradul de alertă a instituțiilor responsabile de stabilitatea financiară a sistemului bancar trebuie ridicat la maxim, iar situația trebuie monitorizată pe patru dimensiuni: (i) evoluția calității portofoliului de credit și întreprinderea unor măsuri adiționale de soluționare a problemelor din băncile cu cele mai ridicate expuneri; (ii) intensificarea monitorizării pozițiilor discrepantei dintre active și pasive și a poziției valutare; (iii) monitorizarea îndeaproape a schimbărilor în acționariatul băncilor; blocarea în timp util a tranzacțiilor suspecte și, (iv) elaborarea unor pachet de propuneri legislative de reformare a cadrului guvernantei corporative a băncilor din Republica Moldova;
- Pe termen scurt este absolut necesar de asigurat securitatea investițiilor în sectorul financiar. În acest sens, este necesar de sporit transparența privind acționariatului băncilor, iar importanța protejării drepturilor de proprietate este crucială. Aceasta ar exclude speculațiile referitor la grupele de interese și ar reduce la minim stimulentele de preluări pseudo-legale sau chiar ilicite a importante pachete de acțiuni în cadrul instituțiilor bancare actuale.

Capitolul 7. Sectorul extern

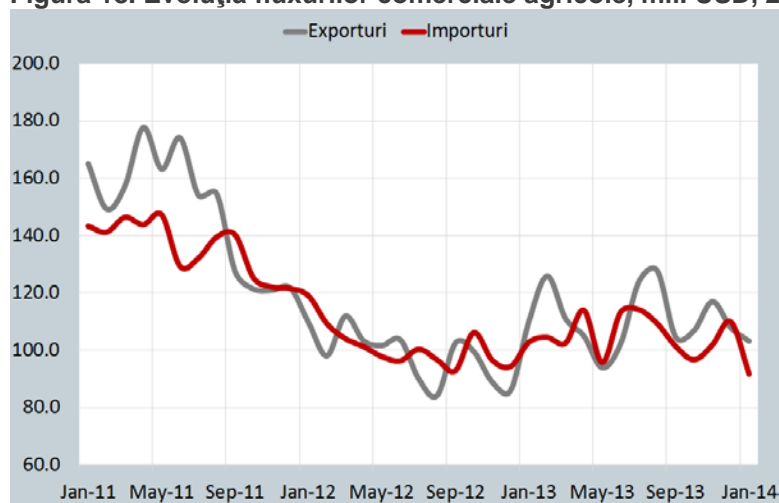
Ponderea UE ca piață de desfacere s-a consolidat, în timp ce exporturile către Rusia au înregistrat o nouă scădere. Parțial, acest lucru este determinat de intensificarea relațiilor comerciale cu partenerii europeni, dar și de pregătirile pentru crearea ZLSAC. Totodată, tendința dată reprezintă una din consecințele folosirii de către Rusia a pârghiilor comerciale, în scopuri politice și geopolitice.

Extinderea exportului spre Vest și avansarea deficitului comercial

În 2013, a fost marcată o accelerare a activităților de export, dar și a importurilor, în pofida restricționării accesului pe anumite piețe. Exporturile au rămas dominate de produsele agro-alimentare, care au constituit circa 41% din totalul fluxurile comerciale din 2013, înregistrând o creștere timidă de 0,5% f-a-p. Acest lucru a fost condiționat, în mod principal, de constrângerile de ordin extern, caracterizate prin restricționarea accesului produselor vinicole pe piața rusească.

Piața europeană a căpătat un rol tot mai semnificativ pentru producătorii autohtoni, pe fundalul diminuării continue a ponderii Rusiei ca piață de desfacere. Astfel, pe parcursul anului 2013, piața europeană (UE-28) a atras în continuare o mare parte din produsele moldovenești. Exporturile spre această destinație au constituit 47,6% din totalul exporturilor (cu 0,7% mai mult decât în 2012 – 46,9%). Țărilor din CSI le-a revenit 38,5% din exporturi (cu circa 4% mai puțin decât în 2012 – 42,9%). Cauza principală a acestui regres a constat în căderea exporturilor către Rusia (-3,5%). Subliniem faptul că ritmul lent de recuperare a economiei europene, precum și crizele politice interne, au determinat micșorarea exporturilor pe anumite piețe europene importante: Italia (-8,4%), Ungaria (-45,3%). În același timp, constatăm că, în 2013, valoarea importurilor a crescut cu 5,4% f-a-p, dar nu a depășit creșterea înregistrată la exporturi (+11%) (Figura 18).

Figura 18. Evoluția fluxurilor comerciale agricole, mii. USD, 2004-2013

Sursa: BNS, estimarea EXPERT-GRUP

Diversificarea piețelor de desfacere pentru produsele autohtone s-a consolidat. Astfel, ponderea altor țări (cu excepția UE și CSI) în total exporturi a crescut de la 10,2% în 2012 la 13,9% în 2013. Această evoluție este determinată parțial de reorientarea unor producători spre anumite piețe încă netradiționale, dar cu un potențial sporit. Cele mai impresionante evoluții au fost remarcate în comerțul cu Turcia (a cincea, după importanță, piață de desfacere): exporturile spre această destinație au sporit de 2,3 ori în 2013 față de 2012.

În linii generale, anul 2013, a fost unul pozitiv pentru principalele economii globale – SUA și UE-28, marcând totodată semne vizibile de încetinire a economiei chineze, dar și o creștere minoră în alte regiuni ale lumii, inclusiv în spațiul CSI. Recuperarea economiei europene a fost una fragilă și s-a manifestat în special în afara zonei Euro (PIB pentru 2013: UE-28 +0,1%; Zona Euro -0,5%). Creșterea economică modestă a fost asociată cu o redresare ușoară a Indicelui de Confidență a Consumatorului, până la nivelul anilor 2004-2005.¹¹

Evoluția economică în țările membre UE s-a reflectat în mod corespunzător asupra relațiilor comerciale cu Moldova. **Germania** a înregistrat o creștere a PIB-ului de numai 0,5%. Acest progres modest nu a afectat însă exporturile moldovenești (+61% f-a-p). Din contra, ameliorarea indicatorilor care susțin accelerarea economiei germane (investiții interne, consumul intern, rata șomajului), ar putea asigura stabilizarea și chiar sporirea graduală a fluxurilor de exporturi către Germania. Comerțul cu **România** este în ascensiune, exporturile majorându-se cu 15,8%. Acest ritm consolidează poziția acesteia în comerțul extern al Moldovei. Datorită acestui fapt sporește rolul pieții europene și este diminuată dependența exporturilor moldovenești de Rusia. Incertitudinea politică internă și longevitatea scurtă a guvernărilor periclitează eforturile de resuscitare a economie **Italiei**, aflate în recesiune al doilea an consecutiv.¹² Nivelul redus al consumului intern și situația anemică din sistemul bancar s-a răsfrânt asupra producției industriale și a importurilor. Declinul acestor indicatori a avut de asemenea un impact negativ asupra exporturilor moldovenești (-8,4%).

Economia **Rusiei** a marcat o performanță redusă în 2013, înregistrând o creștere sub limita prognozelor (1,4% față de 3,4% în 2012).¹³ Competitivitatea redusă a producției rusești pe piețele internaționale, mediul de afaceri nefavorabil, dependența majoră de exporturile de hidrocarburi, asociate cu finalizarea proiectelor majore de infrastructură (pregătirile pentru Olimpiada de la Soci și gazoductul Nord Stream), au determinat stagnarea treptată a economiei rusești. Acești factori au avut un impact minor asupra comerțului cu Moldova, spre deosebire de măsurile netarifare aplicate de către Rusia, soldate cu sistarea importurilor de băuturi alcoolice. Ca urmare, exporturile către această destinație au căzut cu 3,5% f-a-p, fiind afectate indirect importurile (-3,5% f-a-p). Dinamica comercială a relațiilor cu **Ucraina** a înregistrat evoluții pozitive (export +15,3%, import +10,9%). Această învioreare poate fi determinată de deteriorarea relațiilor comerciale cu Rusia și de necesitatea Ucrainei de a valorifica alte piețe de desfacere din proximitatea sa.

Conșiderații de economie politică

Momentul crucial pentru comerțul extern remarcat în perioada analizată este materializarea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC) ca urmare logică a parafării Acordului de Asociere. Pe lângă aspectele tehnice și pur diplomatice, pentru valorificarea eficientă a ZLSAC sunt necesare următoarele elemente: capacități administrative suficiente, eficiente, durabile și transparente; suport financiar fezabil în procesul de reformare; dar cel mai important – un climat politic necesar pentru a seta ireversibilitatea reformelor. Primele două depind de implicarea robustă a partenerilor europeni – asumată oficială de către aceștia pentru perioada imediat următoare. Cea din urmă ține de continuitatea vectorului extern al autorităților moldovenești, care în urma exercițiului electoral din acest ar putea oscila puternic. Alte aspecte semnificative rezultă din fezabilitatea mediului afaceri pe plan local, direct influențabil de calitatea guvernării și eficiența justiției. De aceea, finalizarea reformei în domeniul justiției și îmbunătățirea actului de guvernare trebuie privite în ansamblu cu reformele sectoriale (în special, în domeniul managementului calității produselor) și nicidecum separat.

Un eveniment important care ține de economia (geo)politică a fost restricțiile selective aplicate de autoritatea rusă în domeniul supravegherii calității (Rosbotreprodzor) la importul produse vinicole

¹¹ Flash Consumer Confidence Indicator for EU and Euro area, Accesibil aici:

http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/surveys/documents/2013/fcci_2013_12_en.pdf

¹² Datele Eurostat, Accesibile aici:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115>

¹³ Russia Overview, Accesibil aici: <http://www.worldbank.org/en/country/russia/overview>

moldovenești¹⁴. Presiunile respective, deși au la bază motive legate de managementul calității¹⁵, sunt condiționate, cel mai probabil, de raționamente politice, având în vedere cel puțin 3 factori principali. În primul rând, restricțiile au fost aplicate în ajunul parafării Acordului de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, fapt ce contravine proceselor integraționiste în spațiul euro-asiatic, promovat de Federația Rusă. În al doilea rând, restricțiile nu au fost aplicate asupra companiilor vinicole din raioanele de est ale Republicii Moldova. În al treilea rând, constrângerile generate nu au fost în măsură să contagieze comportamentul altor piețe regionale, inclusiv a celorlalte țări membre din Uniunea Vamală (Belarus și Kazahstan), care aplică standarde similare de calitate cu cele ale Federației Ruse.

În același timp, relațiile comerciale cu Vestul au fost într-o ascensiune, datorată aprofundării procesului de liberalizare a comerțului cu UE. Tendința dată s-a manifestat prin parafarea Acordului de Asociere (AA), care prevede crearea ZLSAC (în decursul anului 2014). Mai mult, acest proces a fost urgentat, pe fondul presiunilor aplicate de Rusia și a evoluțiilor din Ucraina. Astfel, în timp ce concluziile Summit-ului de la Vilnius prevedeau o formulare vagă referitor la data semnării Acordului de Asociere – “până în toamnă 2014”¹⁶, ulterior obiectivul respectiv a fost fixat pentru august 2014¹⁷, iar recent a fost urgentat până în iunie 2014¹⁸. Adicional, cu scopul susținerii Moldovei, UE a inițiat liberalizarea unilaterală a pieței comunitare pentru produse vinicole moldovenești, anticipând lansarea de facto a ZLSAC.¹⁹ Inițiativa dată poartă însă un caracter mai degrabă simbolic, cel puțin pe termen scurt, având în vedere capacitățile limitate ale producătorilor autohtoni de a utiliza cotele pentru vinurile moldovenești, deja prevăzute de Preferințele Comerciale Autonome (începând cu 2008).

Provocări și prognoze pe termen scurt și mediu

- Ritmul de relansare a economiei europene, conturat în 2013, se va menține în 2014. Potrivit prognozelor Comisiei Europene, PIB-ul pentru UE-28 va crește cu 1,5% în 2014 și respectiv 2% în 2015. În comparația cu aceasta, creșterea economică în zona Euro va fi mai lentă (1,2% în 2014 și respectiv 1,8% în 2015)²⁰. În **Germania** se atestă semne de accelerare a economiei (PIB, 2014 – 1,7%), acompaniată de sporirea consumului intern. Atenuarea efectelor recesiunii sunt prognozate în **Italia** (PIB, 2014-2015 – peste 1%). Intensificarea activității economice se va baza pe activitățile din sectorul comercial, unde se estimează sporirea cererii pentru produsele italiene pe piețele externe. Condițiile date vor favoriza fluxurile comerciale (producție industrială primară, textile și obiecte de materie primă) către Germania și Italia, care însumează împreună 12,6% din totalul exporturilor(2013). Starea economiei **României** va rămâne una stabilă. În pofida încetinerii creșterii economice (+2,3% în 2014 față de 3,5% în 2013), este estimată sporirea salariilor reale (+3%)²¹, care va impulsiona consumul și deopotrivă interesul pentru importuri. Poziția **Turciei** ca piață de desfacere a produselor moldovenești (în 2013 – locul 5) urmează cel mai degrabă să se consolideze. Aceasta se poate datora creșterii anticipate a PIB-ului (3,8-4,1% pentru 2014-15) și cererii interne stabile (3,9-4,9% pentru 2014-15).²² Anterior crizei din Ucraina, creșterea economiei **Rusiei** a fost prognozată cu 3%. Performanța slabă a economiei rusești, dependentă de hidrocarburi și cu un climat de afaceri nefavorabil, a condiționat revizuirea

¹⁴ "О поставках продукции из Республики Молдова и закавказских государств" от 8.07.2013 и "О поставках продукции из Республики Молдова и закавказских государств" от 23.07.2013. Comunicate de presă care sunt omise de pe noua pagină oficială a Rospotrebnadzor.

¹⁵ Роспотребнадзор: Молдавия не восприняла предупреждения по алкоголю, Accesibil aici: <http://www.rbc.ru/rbcfreenews/20130903064507.shtml>

¹⁶ Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013, Eastern Partnership: the way ahead, Accesibil aici: http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/139765.pdf

¹⁷ Concluziile Consiliului European din 19-20 decembrie 2013, Accesibile aici: http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/140245.pdf

¹⁸ Conclusions on Ukraine approved by the European Council, 20 March 2014, Accesibil aici: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/141707.pdf

¹⁹ European Union to open fully its market to Moldovan wine, Brussels, 25 September 2013, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-872_en.htm

²⁰ Winter forecast 2014 - EU economy: recovery gaining ground, Accesibil aici: http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2014_winter/overview_en.pdf

²¹ Romania, Accesibil aici: http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/forecasts/2014_winter/ro_en.pdf

²² OECD Economic Outlook, Turkey, Accesibil aici: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-outlook-volume-2013-issue-2/turkey_eco_outlook-v2013-2-37-en#page4

proгноzelor pe țară de către FMI (PIB, 2014 - 2%).²³ Din cauza constrângerilor externe și a problemelor fiscale majore, riscul aprofundării recesiunii va plana asupra economiei **Ucrainei**. Predicțiile BERD pentru 2014 estimau ieșirea acesteia din recesiune (PIB, +1,8%)²⁴; iar potrivit recente revizuirii efectuate de FMI creșterea PIB-ului este prognozată la doar 1%²⁵.

- Descreșterea ponderii piețelor de desfacere tradiționale (țările CSI) se va menține în continuare. Potrivit surselor, comerțul exterior al **UV R-B-K** s-a redus cu 0,4% în 2013²⁶. În pofida majorării importurilor în UV (+1,4%), barierele tarifare și non-tarifare pot genera obstacole în calea importurilor din țările terțe. Aceasta ar putea afecta în primul rând reexporturile, care au constituit 32,6% (2013) din totalul exporturilor Moldovei. Implicația factorului politic în relațiile comerciale va spori considerabil, inclusiv în contextul lansării Uniunii Euroasiatice (2014-2015). Cea din urmă ar putea spori incompatibilitățile cu acordul de liber schimb în cadrul CSI, determinând amendarea, fie chiar anularea acestuia.
- Cu scopul stabilizării economiei ucrainene, UE va aloca asistență financiară în valoare 11 mld. euro.²⁷ Sprijinul acordat va conține de asemenea facilități comerciale (Preferințe Comerciale Autonome), funcționale pentru perioada mai²⁸- noiembrie 2014, nefiind exclusă extinderea acesteia. Liberalizarea parțială a pieții comunitare pentru produsele ucrainene conține o serie de provocări pentru exporturile moldovenești. Prin urmare, va spori nivelul de competiție, în special în sectorul agro-alimentar, având în vedere constrângerile cu care se confruntă Moldova și Ucraina pe piața Rusiei.
- La constituirea ZLSAC trebuie să fie luat în calcul capacitatea nivelului de pregătire a autorităților, dar și agenților economici locali, în special din sectoarele sensibile. Or, grăbirea forțată a procesului poate fi în detrimentul calității acestuia și a consecințelor produse în final.
- Anexarea Crimeii la Rusia și eventuala confruntare militară cu Ucraina va avea efecte nefaste asupra ambelor țări (devalorizarea valutei naționale, fuga capitalului, împovărarea sistemului bancar etc.). Impactul negativ va fi amplificat în cazul sancționării economice a Rusiei pentru un eventual conflict armat cu Ucraina. Acesta va cauza erodarea cererii interne din aceste țări, având repercusiuni asupra exporturilor moldovenești.

Recomandări de politici

- Dezvoltarea infrastructurii calității și adoptarea cerințelor și standardelor europene (cel puțin 6000 de standarde la cele peste 20,000 de standarde europene existente) sunt imperative pentru sporirea competitivității produselor moldovenești pe piața europeană. Autoritățile implicate în asigurarea infrastructurii calității (în special din domeniul acreditării și certificării) trebuie fortificate, dar și recunoscute de către instituțiile europene (aderarea la Acordul de Recunoaștere Multilateral – EA MLA.). Implementarea politicilor în domeniul sanitar și fitosanitar sunt cruciale pentru sporirea calității produselor agro-alimentare, care constituie circa 20% din exporturile autohtone.
- Chiar dacă aderarea la UV este în afara agendei politice, relațiile comerciale cu acest bloc economic sunt importante pentru Moldova (Rusia, Belarus și Kazahstan însumează 36% din totalul exporturilor). Este necesară stabilirea unei platforme eficiente de comunicare în domeniul procedurilor tehnice și vamale, instituite în cadrul UV, cu scopul prevenirii impedimentelor în calea exporturilor moldovenești. Dimensiunea cooperării nu trebuie să contrazică integrarea

²³ Russian 2014 Growth Forecast Cut by IMF as Inflation Persists, Accesibil aici: <http://www.bloomberg.com/news/2013-12-10/russian-2014-growth-forecast-cut-by-imf-as-inflation-persists.html>

²⁴ Regional Economic Prospects in EBRD Countries of Operations: January 2014, Accesibil aici: <http://www.ebrd.com/downloads/research/REP/rep-1401.pdf>

²⁵ IMF cuts Ukraine's economic growth forecast to 1 percent in 2014, Accesibil aici: http://news.xinhuanet.com/english/business/2013-12/20/c_132984923.htm

²⁶ Об итогах внешней и взаимной торговли товарами Таможенного союза и Единого экономического пространства за январь-декабрь 2013 г., <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/14-02-2014-2.aspx>

²⁷ European Commission proposes temporary tariff cuts for Ukrainian exports to the EU, Accesibil aici: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-250_en.htm?locale=en

²⁸ Trade Committee backs plan to remove EU tariffs on imports from Ukraine, Accesibil aici:

<http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/content/20140317IPR39106/html/Trade-Committee-backs-plan-to-remove-EU-tariffs-on-imports-from-Ukraine>

economică efectivă în UE. Rolul acesteia este de a completa și nu de a substitui mecanismele de informare existente în cadrul OMC (punctele de notificare TBT, SPS).

- Relațiile comerciale cu Rusia trebuie depolitizate în continuare, atenția fiind centrată pe livrarea produselor de calitate și pe diminuarea dependenței comerciale (prin sporirea managementului calității produselor și diversificarea piețelor de desfacere).
- Este necesară evaluarea riscurilor legate de impactul unei eventuale ieșiri a Ucrainei din cadrul CSI asupra implementării acordului de liber schimb în cadrul CSI și relațiilor comerciale cu Rusia. Zona de liber schimb între țările GUAM trebuie luată în considerare drept platformă suplimentară pentru comerțul liber în regiune, inclusiv în cazul limitării comerțului liber în limitele CSI.

Anexa A. Modelul utilizat pentru prognozare

Prognozele au fost realizate în baza unui model structural. Modelul constă din 17 regresii și o relație de identitate, ce reflectă structura PIB-ului estimat după metoda utilizărilor. În calitate de variabile exogene au fost utilizați următorii indicatori: exportul de mărfuri, exportul de servicii, investițiile străine directe (ISD), veniturile remise, creditele acordate în MDL, variația stocurilor, agricultura, indicii de valoare unitară la import (IVU) și cursul real de schimb MDL/USD (RER).

Datele în baza cărora s-a realizat modelul au fost preluate de la Biroul Național de Statistică, Ministerul Finanțelor și Banca Națională a Moldovei.

În model au fost incluse observări ce reflectă evoluția variabilelor economice pentru perioada cuprinsă între T1:2000 și T4:2013. Totuși, din cauza lipsei datelor statistice publice, pentru un șir de variabile eșantionul a fost mai mic și începutul perioadei de observații este mai târziu de T1:2000. Variabilele au fost exprimate în prețurile medii ale anului 2005, iar pentru deflatare s-a utilizat IPC, cu excepția producției industriale, variabilă ce a fost exprimată în termeni reali folosind IPPI. Pentru eliminarea variațiilor sezoniere a fost aplicată tehnica Census X12.

Tabel 3. Rezultatele estimărilor unor regresii ale modelului

Regresiile	R ²
$\ln(\text{Consum gospodării}) = 19.55 + 0.15\ln(\text{Venituri remise}) + 0.01\text{TREND} - 0.14\text{DUM T1:2009} + 0.1\text{DUM T1:2011}^{***}$	0.95
$\ln(\text{Import}) = -4.9 + 0.83\ln(\text{Consum Gospodării}) + 0.07\ln(\text{ISD}_{t-1}) + 0.32\ln(\text{Export mărfuri}) + 0.19\text{DUM T1:2009} - 0.19\text{DUM T4:2009}$	0.9
$\ln(\text{Comerț VAB}) = 1.77 + 0.74\ln(\text{Consum gospodării}) + 0.1\ln(\text{INV}) + 0.008\text{TREND} - 0.3\text{DUM T4:2013}$	0.93
$\ln(\text{Investiții}) = 8.98 + 0.23\ln(\text{ISD}_{t-1}) + 0.28\ln(\text{Credite MDL}) + 0.66\text{TREND}^{0.33}$	0.77
$\ln(\text{Construcții}) = -2.15 + 1.07\ln(\text{Investiții}) - 0.2\text{DUM T1:2009} - 1.64e-08*\text{TREND}^4 + 0.26\text{DUM T4:2013}$	0.92
$\ln(\text{Industrie}) = 3.72 + 0.44\ln(\text{Export mărfuri}) + 0.17\ln(\text{Credite MDL}) + 4.94\text{TREND}^{0.01} - 0.08\text{DUM T4:2008} - 0.09\text{DUM T4:2012}$	0.91
$\ln(\text{Transport}) = -7.74 + 0.5\ln(\text{Export mărfuri}) + 0.76\ln(\text{Transport}_{t-1}) - 0.004\text{TREND}^{***} + 0.34\text{DUM T2:2011}$	0.88
$\ln(\text{Fond salarii}) = 1.01 + 0.14\ln(\text{Investiții}_{t-1}) + 17.17\text{TREND}^{0.02} - 0.1\text{DUM T3:2009} - 0.09\text{DUM T4:2009}$	0.96
$\ln(\text{Venituri fiscale}) = -3.35 + 0.59\ln(\text{Import}) + 0.51\ln(\text{Fond salarii}) + 0.42\text{DUM T2:2010}$	0.79
$d\ln(\text{IPC}) = 0.087 + 0.3d\ln(\text{IVU}_{t-1}) + 0.24d\ln(\text{IVU}_{t-2}) + 0.2d\ln(\text{RER}_{t-2}) - 6.95e-06\text{TREND}^2 - 0.04\text{DUM T3:2007} - 0.03\text{DUM T3:2012} + 0.95e_{t-2}$	0.61

Sursa: calculele EG în baza datelor BNS, MF, BNM

Notă: majoritatea variabilelor incluse în regresii sunt semnificative pentru probabilitatea de 95%;

*** - variabilele sunt semnificative pentru probabilitatea 99%;

\ln – logaritmul natural; $d\ln$ – diferență de logaritmi naturali; DUM - variabilele dummy permit excluderea fluctuațiilor semnificative prezente în evoluția variabilelor; e - eroarea regresiei.

Despre EXPERT-GRUP

CINE SUNTEM

Expert-Grup este o organizație neguvernamentală și non-profit specializată în cercetări economice și de politici publice. Expert-Grup nu reprezintă interese economice, corporative sau politice. Fiind o organizație independentă, Expert-Grup este o reflecție a idealurilor împărtășite de tinerii intelectuali moldoveni care au creat instituția cu scopul de a contribui la dezvoltarea Moldovei. Alături de alte tipuri de organizații din societatea civilă moldovenească, Expert-Grup se poziționează ca un centru analitic neutru din punct de vedere politic și ideologic.

ACTIVITĂȚILE NOASTRE

Activitățile noastre de bază sunt analiza și previziunile economice și cercetările în domeniul politicilor publice. În acest vast areal de cercetare, noi oferim o gamă diversificată de produse și servicii analitice, ajutându-i pe beneficiarii noștri să ia decizii care să susțină traiectoria de dezvoltare a Moldovei. Competența noastră esențială constă în aptitudinea de a oferi cercetări profesioniste, obiective și de înaltă calitate în următoarele domenii:

- Analize și previziuni macroeconomice;
- Economie politică;
- Finanțe publice;
- Dezvoltarea umană și eradicarea sărăciei;
- Piața muncii și comportamentul consumatorilor;
- Comerțul extern;
- Piețele financiare;
- Economia integrării europene;
- Analiza economică la nivel de sector;
- Dezvoltarea economică regională și locală;
- Energia și economia mediului.

PARTENERI ȘI DONATORI

În perioada anilor 2006–2013 Expert-Grup a implementat mai mult de 60 proiecte de cercetare și advocacy în diferite domenii legate de cercetări economice și de politici publice. Mai mult de 100 experți afiliați și neafiliați instituției, atât din Moldova, cât și din alte țări, au fost implicați în aceste proiecte. Am lucrat cu asemenea donatori ca Fundația Soros-Moldova, Fundația Est-Europeană, Fundația Konrad Adenauer, Balkan Trust for Democracy, Black Sea Trust, Fundația Friedrich Ebert, PNUD Moldova, UNICEF, Comisia Europeană, Consiliul Europei, Fundația pentru o Societate Deschisă, Agenția Elvețiană pentru Cooperare Internațională, Departamentul Marii Britanii pentru Dezvoltare Internațională, Banca Mondială, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică. În anii 2010 și 2012 Expert-Grup a fost selectat în calitate de membru al Consiliului Național pentru Participare. Începând cu anul 2008 Expert-Grup este membru al Asociației de Politici pentru o Societate Deschisă – o rețea internațională ce întrunește 56 de centre analitice din țări din toată Europa.